

PAPER DETAILS

TITLE: Kütahya Sancagi'nda 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri

AUTHORS: Taner Bilgin,Kürsat Nusret Erden

PAGES: 1107-1147

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4144694>

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (2), 1107-1147
Geliş Tarihi:14.08.2024 Kabul Tarihi:19.11.2024
Yayın: 2024 Yayın Tarihi:30.11.2024
<https://doi.org/10.30561/sinopud.1533152>
<https://dergipark.org.tr/sinopud>

KÜTAHYA SANCAĞI'NDA 1912 MECLİS-İ MEBUSAN SEÇİMLERİ

Taner BİLGİN*

Kürşat Nusret ERDEN*

Öz

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından Osmanlı Devleti, seçim sürecine girdi. 1908 seçimlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti karşısında henüz ülke genelinde örgütlenmiş bir siyasi fırka mevcut değildi. Bu yüzden İttihat ve Terakki Cemiyeti bu seçimlere avantajlı bir durumda girdi. Ancak ilerleyen süreçte ülke içinde ve dışında sorunların artmasıyla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı giderek örgütlenen muhalefet cephesi oluşmaya başladı. 1911 yılına gelindiğinde muhalefetin güçlenmesiyle birlikte İttihatçı saflarında çözülme hızlandı. Nitekim Miralay Sadık ve Abdülaziz Mecdi Bey'in önderliğinde "Hizbi Cedid" adlı grup oluşturuldu. Bu grup 21 Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı kurarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı siyaset sahnesine çıktı. Meşrutiyet döneminin ikinci dönem seçim süreci ise 18 Ocak 1912'de Osmanlı Mebusan Meclisi'nin feshedilmesiyle başladı. Meclisin kapatılmasının ardından her iki fırka da çatışmalı bir seçim kampanyası yürüttü. 1912 Mart-Nisan ayları arasında yapılan seçimler, Türk siyasi tarihinde ilk erken seçim olmanın yanında "dayaklı ve sopalı seçim" olarak bilinir. Ancak bu tabir, Fevzi Demir'in belirttiği gibi daha çok İstanbul ve Makedonya'da yaşanan olaylar dolayısıyla verilmişti. Bu makalede Anadolu'da 1912 seçimlerinin nasıl gerçekleştiği sorusuna Kütahya Sancağı özelinde cevap aranmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmada arşiv ve yerel kaynakların yanı sıra İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın sözcülüğünü üstlenen Hakikat, Tanin, İkdam, İktiham, Teminat ve Meslek gibi dönemin yerel ve ulusal gazetelerinden yararlanılmıştır. Bu sayede siyasi fırkaların 1912 seçimlerinde Kütahya Sancağı'nda siyasi faaliyetleri ve seçim sürecinin işleyişi tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yeni kurulan Hürriyet ve İtilaf Fırkasının Kütahya merkezi ile ona bağlı Eskişehir ve Uşak kazasındaki teşkilatlanışı, bu bölgelerde hangi kesimler tarafından desteklendiği ve teşkilatlanmanın seçime etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

* Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, taner.bilgin@bilecik.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6018-5957>

* Doktora Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, kne43@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9821-6229>

Anahtar Kelimeler: 1912 Seçimi, Kütahya, Eskişehir, Uşak, İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf Fırkası.

In The Sanjak Of Kütahya 1912 Parliamentary Elections

Abstract

After the declaration of the Constitutional Monarchy on July 23, 1908, the Ottoman Empire entered the election process. II. In the 1908 elections, which were the first term elections of the Constitutional Monarchy, there was no political party organized throughout the country against the Committee of Union and Progress. That is why the Committee of Union and Progress entered these elections in a comfortable environment for itself. However, as the problems inside and outside the country increased, a gradually organized opposition front against the Committee of Union and Progress began to form. By 1911, the dissolution of the Unionist ranks accelerated. As a matter of fact, a group called “Hizbi Cedit” was formed under the leadership of Miralay Sadık and Abdülaziz Mecdi Bey. This group entered the political scene against the Committee of Union and Progress by establishing the Freedom and Alliance Party on 21 November 1911. The second-term election process of the Constitutional Monarchy period began with the dissolution of the Ottoman Parliament on January 18, 1912. After the parliament was closed, both parties ran a conflicting election campaign. The elections held between March and April 1912 were not only the first early elections in Turkish political history but were also known as the “election with beatings and sticks.” However, as Fevzi Demir stated, this expression was given mostly due to the events that took place in Istanbul and Macedonia. In this article, we tried to find an answer to the question of how the 1912 elections took place in Anatolia, specifically in the Kutahya Sanjak. In the study, in addition to archives and local sources, local and national newspapers of the period such as Hakikat, Tanin, İkdam, İktiham, Teminat and Vocation, which were the spokespersons of the Committee of Union and Progress and the Party of Hürriyet and İtilaf, were used. In this way, the political activities of the political parties in the Kutahya Sanjak in the 1912 elections and the functioning of the election process were tried to be determined. In addition, the organization of the newly established Freedom and Entente Party in the center of Kütahya and its affiliated Eskişehir and Uşak districts, which groups supported it in these regions, and the effects of the organization on the election were tried to be examined.

Keywords: 1912 Election, Kütahya, Eskişehir, Uşak, Union and Progress, Freedom and Entente Party.

Giriş

1912 genel seçimlerinden önce ülke yönetimi gerek dâhili gerekse harici hadiselerle boğuşuyordu. Bir yandan İtalyanlarla yapılan Trablusgarp savaşı, diğer yandan Balkan Devletleri ile sorunlar devam etmekteydi. Öte yandan Arnavutluk, Yemen ve Suriye’de devlete karşı isyanlar patlak vermişti (Tunaya, 1979, s. 164). İttihat ve Terakki’nin ekonomik ve sosyal alanda izlediği milliyetçilik temeline

dayanan politikası ise yerli ve yabancı ticaret burjuvazisinin tepkisine yol açmış, bu durum cemiyete karşı olan muhalif cephenin yelpazesini genişletmişti (Sencer, 1971, s.59-61).

Tüm bu gelişmelerin etkisiyle, her geçen gün sesini daha fazla yükselten muhalefet üyeleri, ayrı ayrı mücadele yapamayacaklarını anlayarak İttihat ve Terakki'nin baskısına ve sosyal-ekonomik politik düzenine karşı birlikte hareket etme kararı aldı (Tökin, 1965, s. 50). Nihayetinde Meclisteki Osmanlı Demokrat Fırkası, Ahâli Fırkası, Mûtedil Hürriyetperverân Fırkaları ve bazı cemiyetler bir araya gelerek 21 Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı kurdu (Birinci, 1998, s.508; Yücel, 2006, s.7-9).

Daha yeni kurulmuş olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası İttihatçılara karşı ilk siyasi sınavını, 11 Aralık 1911 tarihinde İstanbul ara seçimlerinde verdi (Birinci, 2020, s.113). Hürriyet ve İtilaf Fırkası adayı Tahir Hayrettin Bey İttihat ve Terakki'nin adayı Memduh Bey'e karşı seçimi kazandı. Zira dönemin hâkim gücünün İttihatçılar olduğu düşünülecek olursa bu seçim Hürriyet ve İtilaf Fırkası için büyük bir zaferdi (Kuran, 1956 s. 495).

Öte yandan İstanbul ara seçimlerini Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kazanması, İttihatçıları telaşlandırmıştı (Elöve, 1953, s.45). Zira İtilafçıların ülke genelinde teşkilatlanması durumunda, İttihatçılar gelecekte yapılacak genel seçimlerde kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilir ve meclisteki çoğunluğu muhalefete kaptırabilirdi (Bayur, 1991, s. 236). Bu tehlike karşısında İttihatçılar, Meclis-i Mebusan'ı feshederek ülkeyi erken seçime götürmek üzere Anayasanın 35. maddesini değiştirmek istedi (Lewis, 1993, s. 221). Meclisin feshedilme yetkisini meclisten alıp padişaha verilmesine yönelik hazırlanan bu yasa değişikliği meclise sunuldu. Fakat mecliste 2/3 çoğunluk sağlanamadığı için teklif kabul edilmedi (Çavdar, 2004, s.123). Sait Halim Paşa hükümeti ise muhalefetin bu engellemesini hükümet güvensizliği sayarak istifa etti. Daha sonra, bütün muhalefete rağmen Meclis-i Âyan'dan gelen görüşle 5 Kânun-i Sani 1327 (18 Ocak 1912)'de yayınlanan irade-i seniyye ile Meclis-i Mebusan üç ay içinde

toplanmak şartıyla feshedildi (Demir, 2007, s. 176). Böylece, 1912 seçimi Osmanlı tarihinin ilk erken genel seçimi olarak tarihe geçti (Sancaktar, 2009, s. 328-329).

Tarafsızlığı ve meşruluğu tartışmalı olan 1912 seçimleri, Türk demokrasi tarihinin ilk erken ve ‘idare-i örfiye’ altında yapılan seçimleri olarak tarihe geçmiştir. Ayrıca 1912 seçimleri yoğun baskı ve demokrasiye aykırı koşullar altında yapılmıştı. Bu durumun temel nedeni 1911 ara seçimlerinde İttihat ve Terakki’nin Hürriyet ve İtilaf Fırkası karşısında kaybetmesinin verdiği endişeydi (Yazıcı, 2019, s. 52). Bu şartlar altında gerçekleşmesinin bir diğer nedeni de muhalefetin, İttihat ve Terakki iktidarından kurtulmak düşüncesiyle seçimlerde her türlü propaganda faaliyetlerinde bulunmasıydı. Tüm bu nedenlerden dolayı 1912 seçimleri tarihe “Sopali Seçimler” olarak geçti (Demiryürek, 2015, s.56).

Seçimlerde Kütahya Sancağı

1912 seçimleri öncesinde Osmanlı siyasi gündemini meşgul eden 35. maddenin değiştirilmesi meselesi, Kütahya’da da tartışmalara neden olmuştu. Nitekim Kütahya’da bir grup, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin görüşleri doğrultusunda 35. maddenin değiştirilmesi yönünde destek verirken, diğer bir grup ise Hürriyet ve İtilaf Fırkası çizgisinde kalarak anayasa değişikliğine karşı çıkmıştı. Bu konuda yaşanan fikir ayrışması ve Kütahya’da iki fırka arasında yaşanan gruplaşmalar dönemin gazetelerine de yansımıştı.

4 Ocak 1912 tarihinde Tanin Gazetesi Kütahya’dan gönderilen ve farklı kesimlerden birçok kişinin imzasını taşıyan bir mektuba yer vermişti.¹ Mektupta, Kanun-i Esasi’nin 35. maddesi üzerine yapılan çalışmanın aslında İslâm Şeriatına uygun olduğu, bütün hukuk âlimlerinin görüşlerine ve meşrutiyetle idare edilen devletlerin anayasal hükümlerine göre hazırlandığı, lakin muhalefetin tutumu yüzünden bu çalışmanın engellendiği vurgulanmıştı. Ayrıca “Mademki muhalefet partisi hakka dayanıyor, neden gelip hükümete karşı kendi görüşlerini savunup ispat etmedi?” denilerek muhalefetin tutumu eleştirilmişti. Yazının devamında 35. maddenin ıslahı konusunda muhalefetin bu duruşuna ‘en eski Osmanlı yurdunun ahalisi olarak derin anlamlar yüklediklerini’ belirterek seçimlerde Kütahya halkının

hangi tarafa destek vereceklerini bildirmişlerdi. Mektubun son kısmında ise İttihat ve Terakki'nin mebuslarına daha kararlı bir duruş sergilemelerini ve Said Paşa'nın devlet mücadelesine de sonuna kadar destek olduklarını iletmişlerdi (Tanin, 4 Kanun-i Sani 1912, s. 2-3).

Buna karşın 35. madde üzerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın görüşünü ortaya koyan bir yazı da Meslek Gazetesi'nde yayımlanmıştı. Kütahyalılar adına kaleme alınan bu yazıda, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin millî egemenlik ve saltanat haklarını karıştırdığı ve bu durumun derin bir tezat oluşturduğu belirtildikten sonra, memleketin feraset sahibi kişileri sayesinde milli egemenliğe vurulacak darbenin engellendiği vurgulanmıştı (Meslek, 5 Kanun-ı Sani 1912, s. 2).

Yaşanan tüm tartışmalara rağmen Meclis-i Mebusanın dağılmasının akabinde ülke genelinde (Ahmad, 1971, s.156) olduğu gibi Kütahya Sancağı'nda da hummalı bir seçim çalışması başladı. Ancak bu kez, Kütahya'daki seçim atmosferi 1908'e kıyasla oldukça kaotikti. Elbette ki bunun temel nedeni 1912 Seçimlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti dışında alternatif bir fırkanın teşkilatı olarak siyaset sahnesine çıkmasıydı (Birinci, 2020, s. 133; Demir, 2007, s. 187).

Bakıldığında Kütahya'da muhalif kesime meyiledecek taraflar hâlihazırda mevcuttu. Zira 1908 seçimlerinde İttihat ve Terakki tek başına seçime girmiş olmasına rağmen dört mebustan ancak ikisini kazanabilmiş diğer ikisi bağımsız olarak meclise girmişti. Üstelik bazı mebusların istifası üzerine yeniden gerçekleştirilen seçimlerde de halk İttihat ve Terakki'ye mensup adayları desteklememişti. Ayrıca, Teminat gazetesi yayımladığı haberde Kütahyalıların “*fırka-i necat*” tabiriyle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı övdüğünü ve Kütahya Şubesinin açılmasını arzuladıklarını belirterek, burada Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın büyük bir kesim tarafından destekleneceğine dikkat çekmişti (Teminat, 10 Şubat 1912 s. 3).

Bu siyasi tabloyu gören Hürriyet ve İtilaf Fırkası Kütahya'da zaten var olan muhalif kesimin desteğini alabilmek için hızla Kütahya'da teşkilatlanma faaliyetlerine başladı. Bunun için eski kaymakamlardan aynı zamanda Bursa İttihat

ve Terakki cemiyetinin eski üyelerinden Aloğlu Ahmet Hamdi Efendi'yi görevlendirdi. Ayrıca şehrin önemli eşraflarından olan ve vakıf meselesinden dolayı hükümetle arası açık olan Germiyanzadelerin de desteğini aldı (Çoruk, 2014, s. 668; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 23 Mart 1912, s. 2). Kütahya'nın diğer etkili eşraflarından Hocaşade Rasih Efendi² de siyasi terciğini Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan yana kullandı (Yalman, 1970, s. 16).

Böylece Kütahya Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şubesinin açılışı, 1912 seçimlerinin ilan edilmesinden yaklaşık bir ay sonra 23 Şubat 1912 tarihinde gerçekleşti (İkdam, 29 Şubat 1912 s. 4). Şubenin yeri esnaflara yakın olan 'Arasta Çarşısı'³ seçildi (Çoruk, 2014, s. 683; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 5 Mart 1912, s. 1). Şube Başkanlığına ise Aloğlu Ahmet Hamdi Efendi getirildi.

İkdam ve İktiham gazetelerinin aktardığına göre, şubenin açılış merasimi Saadeddin Camii'nde Cuma namazı öncesinde gerçekleşmişti. Açılış konuşması Kütahya ulemasından Hacı Mehmed Efendi tarafından "adalet" ve "hakkaniyet" tabirleri üzerine yapıldı. Namazın ardından, İstanbul'dan davet edilen Arap Camii imamı Nureddin Efendi tarafından Mevlîd-i Şerif okundu.⁴ Daha sonra on bin kişiden fazla katılımcıyla birlikte fırka binasının önüne gicçildi, burada kurbanlar kesilerek dualar eşliğinde resmi açılış gerçekleştirildi (İkdam, 29 Şubat 1912 s. 4; İktiham, 29 Şubat 1912 s. 4).

İtilafçıların sözcülüğünü üstlenen gazeteler de Kütahya Hürriyet ve İtilaf Şubesinin açılışını "*Kütahya'da Tezahürat*" başlığıyla sütunlarına taşımıştı. Haberde; "*Kütahya halkının Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne gösterdiği destek şaşkırtıcı boyutlardaydı. Eşraf ve ileri gelenlerin desteğiyle kurulan Hürriyet ve İtilaf Şubesi'nin resmi açılışı büyük bir coşkuyla gerçekleştirildi*" sözleriyle ifade edilmişti (İkdam, 29 Şubat 1912 s. 4; İktiham, 29 Şubat 1912 s. 4). Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın açılışının ardından, Kütahya'daki medrese talebeleri tarafından çekilen kutlama telgrafında, halkın meşrutiyetin ilanından bu yana böyle bir siyasi hareketin ortaya çıkmasını coşkuyla karşıladığı belirtilmiş ve bu yeni teşkilatın

vatanın selameti ile Osmanlı milletinin geleceği için önemli bir adım olduğu vurgulanmıştı (İktiham, 29 Şubat 1912 s. 4).

Hürriyet ve İtilaf Fırkası, şube açılışından kısa bir süre sonra Kütahya'da önemli oranda üye sayısına ulaşmıştı. Muhalif basına göre, İttihat ve Terakki'ye dört yılda yüz kişi üye olurken, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na sadece ilk haftada bin beş yüzü aşkın üye kaydolmuştu (Teminat, 7 Mart 1912). İttihatçılara göre, bunun temel nedeni itilafçıların dini siyasete alet etmesiydi. Nitekim İttihatçılar muhaliflerin halkın dini ve milli hassasiyetlerini kullanarak fırkalarına üye topladıklarını beyan ediyorlardı. Bu bağlamda, 'Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi' "*Kütahya'da Hürriyet ve itilâf Fırkasına Ne Türü Adam Yazılıyor*" başlığı altında verdiği haberde; Kütahya'da Şeyh Şaban Efendi'nin çarşı pazar gezerek "*Yahu, siz Müslüman değil misiniz? Haydin bakalım, yeni fırkaya*" şeklindeki davranışlarını delil olarak göstermişti (Çoruk, 2014, s. 683; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 5 Mart 1912, s. 1).

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Kütahya'daki teşkilatlanma faaliyetlerine karşın, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu hatipler de Kütahya'ya davet edilmiş ve camilerde, kulüp binalarında, okullarda konferanslar düzenlemişti. Bu kapsamda, İttihat ve Terakki'nin etkin üyelerinden olan Ubeydullah (Hatipoğlu) Bey ile Naci Beyler de Kütahya'ya gelerek halkı İttihat ve Terakki yanında olmaya davet etmişlerdi. Ubeydullah Bey, gündüz Kütahya Ulucamii'nde ve gece kulüp binasında 35. maddenin tadilatı, Trablusgarp savaşı ve seçim mevzularıyla ilgili Kütahyalılara konferanslar vermişti (Teminat, 7 Mart 1912, s.1).

Muhalif basın ise Ubeydullah ve Naci Beylerin Kütahya'daki faaliyetleri sırasında birtakım iddialarda bulunarak seçmenler nezdinde İttihatçıları itibarsızlaştırmaya çalışmıştı. Örneğin, Teminat ve İktiham gazeteleri, 3 Mart 1912'de Ubeydullah Bey'in Kütahya Ulu Camii'nde yaptığı konuşma sırasında halkın camiye terk edip tepki gösterdiğini iddia ederek, Kütahya'da İttihat ve Terakki taraftarlarının olmadığını göstermeye çalışmışlardı (Teminat, 7 Mart 1912, s. 1; İktiham, 29 Şubat 1912, s. 4). İttihatçı kanat ise yaşananların Hürriyet ve İtilaf

Şube Reisi Aloğlu Hamdi Efendi tarafından organize edildiğini belirterek söylenenleri yalanlamıştı (Çoruk, 2014, s. 677; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 28 Şubat 1912, s.3).

Buna benzer bir başka girişim İttihat ve Terakki Cemiyetinin önemli sözcülerinden olan Naci Bey'in çalışmaları sırasında da yapılmıştı. Nimet ve İktiham gazeteleri, Kütahya'da Belediye Reisinin, Naci Bey'in konuşacağı miting meydanını doldurabilmek için idâdi bahçesinde cambaz oyunu düzenlediğini, bu sayede bir araya gelen Kütahyalıların, cambaz yerine İttihatçı Naci Bey'i gördüklerinde dağıldıklarını iddia etmişti (İktiham, 5 Nisan 1912, s.3; Nimet Gazetesi, 4 Nisan 1912, s.3). Kütahya Belediye Reisi Abdullah Hilmi Bey, İtilafçıların alaycı söylemlerine karşı, Naci Bey'in Kütahya'ya gelmesinden yedi gün önce cambaz kumpanyasına ruhsat verildiğini belirterek, iddiaların doğru olmadığını savunmuştu (Çoruk, 2014, s. 742; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 8 Nisan 1912, s.2).

Yaşanan bu gelişmeler üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Kütahya'da siyasi propaganda alanını kısıtlamak amacıyla birtakım önlemler alma yoluna gitti. Bu çerçevede, camilerde vaaz ve nasihat icrasını gerçekleştirecek görevlilerin resmi evraka sahip olmaları şartı getirildi. Alınan kararla birlikte, padişah beratıyla vazifeli olan vaiz ve kürsü şeyhlerinin dahi muhtelif konularda vaaz etmeleri yasaklandı (İkdam, 10 Mart 1912, s.3). Ayrıca, İttihat ve Terakki yönetimi Kütahya'da kulüp sayılarını artırarak siyasi alandaki etkinliklerini nahiye merkezlerine kadar genişletmeye çalıştı. Bu amaçla Kütahya'nın Tavşanlı Nahiyesinde de bir kulüp binası açıldı.

Seçimlerin giderek kızıştığı dönemde, her iki taraf da birbirlerini zayıflatmak amacıyla gazete sütunlarında partiden kopuşların başladığına dair istifa haberlerine yer vermeye başladı. Hakikat gazetesi de bu düşünceyle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Kütahya, Eskişehir ve Uşak şubelerinden istifa edenleri sıklıkla gündeminde tuttu. Örneğin gazetede, Kütahya Dükkâncık mahallesinden Kadayıfçı Salih, Şhreküstü mahallesinden Ruşenzade Mehmed Ruşen, Lala Hüseyin Paşa

mahallesinden Tahirzade Mehmed Ali, Mecîdiye mahallesinden Sarıoğlu Ali Çavuş, Meydan mahallesinden Sacturzade Mehmet Emin, Meydan mahallesinden Kunduracı Esnafından Koca İbiş oğlu Mustafa, (Çoruk, 2014, s. 742-743; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 8 Nisan 1912, s.2-3). Mecidiye Mahallesi muhtarı Kadızade Halil İbrahim ve Kütahya Rufâi Şeyhî Mehmed Nuri Efendi gibi isimlerin Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan ayrıldığı bildirilmişti. Rufâi Şeyhî Mehmed Nuri Efendi de istifasını “*Birtakım iğvâât ve teşvîkâtla hiçbir esâsını bilmediğim ve sûret-i teşekkülünde bir fırka-i siyâsiye zannedip de inandığım Hürriyet ve İtilâf Fırkasının Kütahya şubesinden istifa eyledim...*” sözleriyle gerçekleştirmiş ve bu haberde gazetelere yansımıştı (Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 17 Nisan 1912, s. 3; Çoruk, 2014, s. 761).

Seçim öncesinde yaşanan bu siyasi atmosfer, aslında seçim sırasında meydana gelebilecek birçok hadisenin de habercisiydi. Ancak, mevcut dönemde Kütahya'da yerel bir matbuatın olmaması, burada yaşananlarla ilgili bilgilerin oldukça sınırlı kalmasına neden olmuştur. Buna rağmen, dönemin gazetelerinde yayımlanan köşe yazıları, Kütahya merkezinde yaşanan hadiselerle ilgili bazı ipuçları sunmuştur. Örneğin Ahmed Hilmi Bey'in Hikmet gazetesinde “*Nasıl bir idare altında idik? İntihabat facialarından: Kütahya intihabatı*” başlığıyla kaleme aldığı yazısında Kütahya Hürriyet ve İtilaf Şube Reisi Ahmed Hamdi Bey'in tutuklanmasından ve Müntehib-i Sânilerin darp edilmesinden bahsederek seçimlerde İtilafçıların mağduriyetlerini ve İttihatçılar tarafından yapılan yolsuzlukları dile getirmişti (Hikmet, 9 Ağustos 1912, s. 1).

Diğer taraftan, İttihat ve Terakki yanlısı gazetelere bakıldığında Kütahya'da meydana gelen olayları, İrticai hadise olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Nitekim Tanin gazetesi yazarı Babanzade İsmail Hakkı Bey de Kütahya'da gerçekleşen seçim sırasında teftiş heyetinin darp edilip yaralandığı ve olayın faillerinin bunu yaparken “Şeriat isteriz” sloganıyla seçimi protesto ettiği bilgisini aktarmıştı (Mayak, 2019, s. 649). İsmail Hakkı Bey, uzun bir süredir memleketi kemirip çürüten toplumsal bir hastalık olarak nitelendirdiği bu hadiseyi

31 Mart vakasıyla olan benzerliğine işaret etmişti (Tanin, 26 Mart 1912, s.1). Hakikat gazetesi de aynı görüşü savunmakla birlikte bölgenin yerel basını olarak olayları daha yakından takip etmenin sağladığı avantajla bazı ilave tespitlerde bulunmuştur. Bu bağlamda uzun süredir Aloğlu Hamdi ile Şeyh Şaban Efendilerin Eskişehir'deki İtilafçı Yörük Emin, Hacı Mahmud, Hasan Bey, Zeytinzade Tefvîk Efendiler ile sık sık görüştüklerini belirterek yaşanan hadiselerin daha önceden planlanmış olabileceğini iddia etmişti (Çoruk, 2014, s. 737; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 5 Nisan 1912, s.1). Neticede söz konusu olayların faili olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası görülmüş ve Şube Reisi Aloğlu Hamdi, Kütahyalı Hacı Şevket, Parasızade Şakir, Defter Kethüdasızade Akif ve Yüyük köyünden Halil Efendiler halkı irticaya teşvik etmekle suçlanarak 7 Nisan 1912'de Divan-ı Harb-i Örfî'ye sevk edilmişti (BOA. DH. SYS. 83/2-3-44).

Kütahya'da müntehib-i sânilerin belirlendiği ilk seçimler, martın son haftasında tamamlanabilmişti. Tanin ve Hakikat gazetelerinin verdiği bilgilere göre Kütahya merkezinde Müntehib-i Sânilerin yarısından fazlasını İttihatçılar kazanmıştı (Çoruk, 2014, s. 720; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 27 Mart 1912, s. s.2). Öte yandan İtilafçıların haber kaynağı olan İktiham gazetesine göre ise Müntehib-i Sânilerin %85'ini Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na mensup adaylar kazanmıştı (İktiham, 5 Nisan 1912, s.3). Gazeteler arasındaki sonuç farklılıkları, buradaki seçimler hakkında net bir değerlendirme yapmayı zorlaştırsa da her iki durumda da Kütahya merkezinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ilk seçimlerde diğer seçim bölgelerine nazaran daha başarılı olduğunu göstermektedir.

Müntehib-i Sânilerin belirlenmesinden sonra Kütahya'da mebus seçimleri nisan ayının ilk haftasında başladı. İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kütahya'daki mebus adayları Abdullah Azmi Bey, Cemal Bey, Göbelezzade Sadık Bey ve Eskişehir jandarma kumandanı Nail Bey idi. Muhalif basında (Teşkilat, 3 Şubat 1912, s. 3). Eskişehir Hakikat gazetesi başyazarı İsmail Mestan Bey'in de İttihat ve Terakki'den mebus adayı olarak ismi geçmiş ise de Mestan Bey mebus olmayacağını ancak aynı his ve gayretle cemiyete destek vermeyi devam edeceğini

belirtmişti (Çoruk, 2014, s. 731; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 3 Nisan 1912, s.1). Ayrıca Gediz kazasından Azmizade Lütü Efendi de İttihat ve Terakki Cemiyetinden mebus adayı olmuştu (Sabah, 5 Mart 1912, s.3).

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Kütahya'daki mebus adayları kesin olarak belirlenememekle birlikte, basına yansıyan bilgilere göre Şakir Paşa ile Ziya Bey, ismi geçen mebus adayları arasındaydı (Teminat, 23 Şubat 1912, s. 4). Ayrıca, eski Telgraf ve Posta Nazırı Agop İstanbullu Efendi'nin de Kütahyalı olması ve buradaki Ermeniler tarafından destekleneceği düşüncesiyle aday yapılması düşünülmüştü. Fakat vefatı üzerine yerine Kütahya Belediye Meclis Azası Artin Efendi'nin adaylığı söz konusu olmuştu (Teminat, 22 Şubat 1912, s.3). Bunların dışında Kütahya Şube Başkanı Aloğlu Hamdi Bey tarafından, on bin kişi adına Lütü Fikri Bey'e Kütahya'dan aday olması için çağrı yapılmıştı. Yapılan teklif muhalif basında "*Kütahyalıların şayan-ı iftihar hareketi*" olarak duyurulmuştu ((Teminat, 11 Mart 1912, s. 2; Tanin, 12 Mart 1912, s. 3). Ancak Lütü Fikri Bey, adaylık tercihini Kütahya'dan yana değil İstanbul ve Dersim'den yana kullanacaktı. Bu durum üzerine şube başkanı Ahmed Hamdi Bey Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan Kütahya mebus adayı olmuştu. Fakat Müntehib-i Sâni seçimlerinden sonra Aloğlu Hamdi Bey'in mebus olma ihtimalinin yüksek olduğu düşüncesiyle tutuklanarak hapse atılmıştı (Hikmet, 9 Ağustos 1912, s.1).

Neticede Kütahya'da 1912 Mebus Seçimleri, nisan ayının ikinci haftasında tamamlanabilmiş ve bütün ülkede olduğu gibi seçimi kazananların tamamı İttihat ve Terakki adayları olmuştu. Buna göre seçimi 1908 seçimlerinde de mebus olan Abdullah Azmi Bey ile Ahmed Cemal Bey ve Uşak tüccarlarından Göbezlezzade Sadık Efendi ile Eskişehir Jandarma kumandanı Nail Bey kazanmıştı. Daha önce mebus seçilen Ahmed Ferid Bey ile Hasan Tahsin Efendiler ise aday oldukları halde mebus seçilememişti (Hak, 15 Nisan 1912, s. 3).

1912 Seçimlerinde Eskişehir Kazası:

1912 yılında Kütahya'nın kazalarından biri olan Eskişehir'de yapılan seçim, 1908'e göre daha dinamik bir ortamda gerçekleşmiştir. Bunun en

önemli sebebi hiç şüphesiz İttihat ve Terakki cemiyetine karşı oluşan muhalefetin 1912 seçimlerinde daha organize bir yapıya kavuşmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Özellikle Eskişehir'in nüfuzlu ailelerinden biri olan Zeytunzade ailesinin muhaliflere sağladığı önemli destek sayesinde Eskişehir'de İttihat ve Terakki karşısında güçlü bir muhalefet ortaya çıkmıştır (Güneş, 1992, s. 470). Zeytunzade ailesinin muhaliflere verdiği bu destek sayesinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Eskişehir Şubesi kurulabilmiş ve teşkilatın başına Romanya göçmenlerinden ve aynı zamanda Eskişehir Ticaret Odası Reisi olan deri tüccarlarından Hacı Veli Bey⁴ getirilmiştir (Börekçi, 1999, s. 473). Şubenin açılışı Kütahya'dan iki hafta önce, 9 Şubat 1912 tarihinde yapılmış ve şube binası olarak da Hocaşade hanı belirlenmiştir (Yeni ikdam, 11 Şubat 1912 s. 3; Mukavemet, 11 Şubat 1912, s. 3).

Öte yandan Eskişehir Hürriyet ve İtilaf Şubesi açılışının, büyük bir gövde gösterisiyle yapılması planlanmıştır. Bu plana göre cuma namazı öncesi Eskişehir Çarşı Camii'nde Trablusgarp şehitleri için bir mevlid töreni düzenlenecek. Ardından binlerce kişinin katılımıyla, esnaflar sancaklarla; Hristiyan ahali ise ellerinde haçlarla, Şeyh Edebalı Hazretlerinin Türbesini ziyaret edecekti. Bu ziyaret esnasında kurbanlar kesilip buradan fırka binasına doğru yürünecek ve açılış gerçekleştirilecekti (Yeni ikdam, 14 Şubat 1912 s. 3; İkdam, 28 Şubat 1912 s. 4).

Ancak, Eskişehir Jandarma Komutanı M. Nail Bey'e, Hürriyet ve İtilaf Fırkası Eskişehir Şubesinin açılış merasiminde yaşanacaklar ile ilgili birtakım ihbarlar gelmişti. Bu ihbarlardan birinde, resmi açılış vesilesiyle büyük bir nümayişin düzenleneceği, sıcak su depolarına saldırılacağı ve bazı İttihatçıların evlerine taarruz edilip ihtilale kalkışılacağı bildirilmişti. Ayrıca ihbarcılar, Zeytunzade ailesinin 31 Mart olayları esnasındaki tutumunu da hatırlatarak, olayın ciddiyetini jandarma kumandanına bildirmişti. Bunun üzerine Eskişehir Jandarma Kumandanı Nail Bey, çıkması muhtemel gördüğü hadiselerin yaşanmaması için bir dizi tedbirler alma yoluna gitti. Bu amaçla bir beyanname yayınlayarak şehrin

önemli köşe başı noktalarına jandarma birliklerini yerleştirdi. Eskişehir Hürriyet ve İtilaf Şube Başkanı Hacı Veli Bey ile bazı fırka yetkililerinin Şeyh Edebalı Türbesini ziyaret etmelerini engelledi (Çığır, 9 Şubat 1327, s.3). Ayrıca, İtilaf yanlısı muhtarların gece yarısı evlerine girilerek görevlerine son verildi ve yerlerine seçime gidilmeden yeni muhtarlar atandı.

İtilafçılar ise ittihatçıların bu yasaklayıcı uygulamaları karşısında kendilerini destekleyen gazeteler vasıtasıyla şikâyetlerini duyurmaya çalıştı. Özellikle fırkalarının Volkan Cemiyeti'ne benzetilmesine ve halka bu şekilde lanse edilmesine karşı çıktı (Yeni İkdâm, 12 Şubat 1912, s. 3; Mukavemet, 20 Şubat 1912, s.4). Bununla birlikte İttihatçıların gösterdiği sert tutuma rağmen siyasi faaliyetlerini devam ettirmek için gayret etti. Hatta Hürriyet ve İtilaf taraftarı Tokat Mebusu Mustafa Sabri Bey, Eskişehir'e geldi ve burada dört gün boyunca konferanslar vererek ittihatçıları tenkit eden açıklamalarda bulundu. Özellikle 35. maddenin tadili meselesi ile Trablusgarp savaşında yaşanan olayları sert bir dille eleştirdi (Çoruk, 2014, s. 695; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 13 Mart 1912, s.1).

Görüldüğü üzere İttihat ve Terakkiye karşı Eskişehir de güçlü bir muhalefet baş göstermiş, buna karşın Eskişehir İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri de muhalifleri sindirme yoluna gitmişti. Elbette ki Eskişehir Jandarma Komutanı M. Nail Bey'e gelen ihbarların doğruluğu konusunda net bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak İttihat ve Terakkinin seçimleri kazanabilmek amacıyla Eskişehir'de de muhalefete karşı sert önlemler aldığı muhakkaktır.

Öte yandan İttihat ve Terakki Cemiyeti de etkili propagandacıları aracılığıyla Eskişehir'de konferanslar vererek ahaliyi yönlendirmeye çalışmıştı. Bunun için Karahisar mebusu Rıza Paşa⁶, Arnavut eşrafından Zavanlızade Saadeddin Efendi⁷, Aydın Mebusu Ubeydullah Efendi⁸ ve İttihatçıların önde gelen isimlerinden Niyazi Bey⁹ gibi tanınmış kişiler Eskişehir'e davet edildi.

Diğer taraftan, İttihat ve Terakki Cemiyeti propaganda faaliyetlerinde Eskişehir'de neşredilen "Hakikat Anadolu Sesleri" gazetesindeki kalemi güçlü

yazarlardan da istifade etti.¹⁰ Nitekim gazetenin başmuharriri ve imtiyaz sahibi Mestan İsmail Bey başta olmak üzere, Mehmet Nuri, Burhan Fikret, Kâzım operatör Doktor Keklikyan gibi isimler yazılarıyla seçmenleri yönlendirmeye çalıştı. Örneğin, Mestan İsmail Bey, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın, 31 Mart Hadisesinin ardındaki güçler tarafından kurulmuş olduğunu iddia etmiş ve bu siyasi oluşumun tek emelinin İttihat ve Terakki Cemiyetini devirmek amacı taşıdığını köşe yazılarında sıklıkla dile getirmişti.¹¹ Gazetenin bir diğer etkili yazarı Burhan Fikret ise İttihat ve Terakki cemiyetini Meşrutiyet'in kurucusu ve vatanın tek kurtarıcısı olarak nitelendirirken, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı ise Meşrutiyet'e ve ülkenin birliğine karşı olan bireyler veya gruplar tarafından kurulmuş bir oluşum olarak addetmişti.¹²

Yoğun propagandaların yaşandığı bu ortamda Eskişehir halkı, 17 Mart 1912 Pazar günü sandık başına gitti. Kaza merkezinde 18, kaza dahilinde ise 61 Muntehib-i Sâni seçilecekti (Tercüman-ı Hakikat, 19 Mart 1912, s.3). Seçim zamanında Eskişehir kaza merkezi çevre nahiyeler ve köyler hariç 14 seçim bölgesine ayrıldı (Kâzım, t.y. 8).

Muntehib-i Sâni seçimlerinin başlamasıyla birlikte Eskişehir'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının da yakınmaları iyiden iyiye artmaya başladı. İtilafçıların sözcülüğünü yapan gazeteler, seçimlerde yapılan yolsuzlukları ve bunlardan kaynaklanan şikâyetleri detaylı bir şekilde sütunlarına taşıdı. Şikâyetlerin başında iktidarın İttihatçılar tarafında durarak seçimlere karışması ve kaymakamdan Jandarma Komutanına kadar devlet görevlilerinin kanunlara aykırı davranması geliyordu. Örneğin, Eskişehir Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şube Reisi Hacı Veli Efendi, Hedef Gazetesine gönderdiği telgrafta; hükümetin Muntehib-i Sâni seçimlerinde ahaliyi baskı ve tehdit altına aldığını, hükümetin işaret ettiği adayları seçmeyenlerin hapse atıldığını ve seçimlerin kuvvet ve cebirle gerçekleştiğini bildirmişti. Ayrıca “... *Bu gibi tufan-ı belâ bu milletin üstünden daha ne vakit kalkacaktır. Meşrutiyet hayatlarını inkisar eden bu bârid muameleler devam ettikçe bu mülkün bu milletin hangi köşesi nail-i meşrutiyet olmuştur denilebilir...*”

ifadesiyle Eskişehir'de Meşrutiyetten uzak bir seçimin gerçekleştirildiğini kamuoyuna duyurmuştu (Hedef, 18 Mart 1912, s.3; BOA. DH. 83.2/6-2).

Benzer şekilde, fırka üyeleri de 17 Mart 1912'de Sadarete gönderdikleri telgrafta; "*Bizi hem intihaba davet ettiler hem de intihâb uğrunda kurban etmeye kıyam ettiler...*" ifadeleriyle sitem etmişlerdi (Teminat, 19 Mart 1912). 18 Mart'ta Dâhiliye Nezaretine toplu imza ile çektikleri bir başka telgrafta ise Eskişehir hükümet memurlarının seçimlere mâni olmak için halkı darp etmekten çekinmedikleri ifade edildikten sonra, "Kanun ve meşrutiyet varsa yapılan usulsüzlükler son bulsun yoksa hükümet istediğini seçsin" diyerek tepkilerini dile getirmeye çalışmışlardı (İktiham, 19 Mart 1912, s. 3; BOA. DH. SYS. 83-2-6/1).

Olaylar ve şikâyetlerle geçen ilk seçimler Eskişehir merkez kazasında pazartesi günü akşam 10'da tamamlanabildi. Sandıktan çıkan seçim sonuçlarına göre, İttihat ve Terakki adayları 14, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise 4 Müntehib-i Sâni çıkarabilmişti. Kaza merkezinde seçilen Müntehib-i Sâniler ve seçim bölgeleri şöyleydi (Çoruk, 2014, s. 709; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 20 Mart 1912, s.3):

Karapınar Mahallesi'nden: Kaymakam Zekâi Bey, Paşa Mahallesi'nden: Hacı Emînzâde Arif Bey, Şerefiye Mahallesi'nden: Satırzâde Emin Efendi, Hoşnûdiye Mahallesi'nden: Eski Muhtar Artin Efendi, Agobçıyan Efendi, Hacı Ali Bey Mahallesi'nden: Hacı Osman Ağa, Hacı Mehmed Şâkir Efendi, Yeni Mahallesi'nden: Hacı Hâfız Ömer Efendi, Muhtar Niyâzî Efendi, Ferahiye ve İhsaniye Mahallesi'nden: Büyük Kerîm Ağa, Mamure Mahallesi'nden Muallim Ali Nazmi Efendi, Hamidiye Mahallesi'nden: Muhtar Saîd Ağa. Tarafsız olanlardan kazananlar ise Cenûdiye Mahallesi'nden: Mestçi Hacı Mehmed Ağa. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan kazanan adaylar: Arifiye Mahallesi'nden Yorgi Bostancidis, Simon Arabidis, Akçağlan'dan: Sadık Efendi Zeytunzade, Dede Mahallesi'nden: Hacı Eyüp Efendi.

Buna mukabil Eskişehir merkezinde Müntehib-i Sâni seçimleri tamamlanmış olmasına rağmen henüz köylerde seçim başlamamıştı (Güneş, 1992,

s. 471). Çevre köylerin seçimi Rumi takvimle 10 martta başlayacaktı. Bu durumda, hala kazanma şansı bulunan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, merkezdeki mağlubiyetini telafi etmek için köylere yöneldi ve aralarında seçtikleri bazı fırka üyelerini rüesa sıfatıyla köylere tayin ederek propaganda faaliyetlerine başladı (Kâzım, t.y, s. 8).

Köylerde seçim faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte İttihatçılara yönelik yapılan propagandaların yöntemi ve tonu değişti. Hacı Veli ve diğer fırka yöneticileri, “jönler” olarak adlandırdıkları İttihatçıları dinsizlikle itham etmeye başladı. Nitekim “35. madde demek otuz oruç, beş vakit namazdır, İttihat ve Terakki’nin cümlesi gâvurdur, sizi kesecekler, camileri kaldıracaklar, çocuklara şapka giydirecekler, hanelerinizi mahvedecekler, Müslüman olan, Hacı Veli’nin Sancağı altına gelsin orada reyini versin” gibi ifadeler kullanarak seçim propagandası yaptıkları Hüdavendigâr vilayeti tarafından resmî kayıtlara geçmişti (Kâzım, t.y, s. 8; BOA. DH. SYS. 83/2.3.18/1). Ayrıca yöntem olarak eski mızraklı ilmi halleri fırkanın programıymış gibi köy halkına sundukları da yapılan iddialar arasındaydı (Kâzım, t.y, s. 12; Teminat, 26 Mart, 1912, s. 3). Bu tür söylemlerin yanında, “intihâb memurlarını kesiniz, jandarmalara karşı silah isti’al ediniz, şeriat talep ediniz, bir kere intihap yaptınız Sultan Abdülhamid’i indirdikleri gibi Sultan Mehmet Reşad’ı da indirecekler” türünden isyana teşvik edici ifadeleri de kullandıkları rapor edilmişti (Kâzım, t.y, s.10).

Öte yandan Hürriyet ve İtilaf taraftarları, bölgedeki halkın mezhep farklılıklarından yararlanarak Sünnilik ve Alevilik çatışmasını körüklemek ve seçim sırasında kargaşa yaratmak için de bir takım propaganda faaliyetleri yürütmüştü. Örneğin Seyyid Battalgazi Postişini Şeyh Şükrü Efendi’ye hükümetten kırk sandık tüfek geldiği ve Sünnîleri öldürmeleri için onun tarafından Alevî köylerine dağıtıldığı propagandası yapılarak kaos ortamı oluşturulmaya çalışılmıştı. Elbette ki bu şekildeki asılsız haberlerin amacı, köylüleri İttihatçılara karşı kışkırtmaktı. Yapılan bu tahrikler neticesinde bölgede İttihat ve Terakki’ye, dolayısıyla da hükümete karşı birtakım hadiseler meydana geldi. 10 Mart 1328 (23 Mart 1912) tarihinde Seyidgazi, Özdenk, Tandır, Taşköprü, Kırka, Kızılınler,

Bardakçı ve köylerinde halk hükümete karşı isyan etti. (Güneş, 1992, s. 472) Eskişehir çevresinde yaşanan bu olaylar tarihte 10 Mart İrtica hadisesi olarak geçti (Demir, 2007, s. 251).

1912 Seçimlerinde Eskişehir Köylerinde Gerçekleşen Olaylar

Seyidgazi Olayları: Seyidgazi de yapılacak Müntehib-i Sâni seçimleri için İttihat ve Terakki, Hakikat Gazetesi başyazarı Mestan Bey ile Hakkı Efendi'yi görevlendirmişti. İttihat ve Terakki sandık görevlisi olan Mestan Bey ile Hakkı Efendi Seyidgazi deki seçim esnasında yaşanan hadiselerde elebaşı olarak Volkan Cemiyeti mensubu ve seçimden birkaç ay evvel Teârif-i Müslimin'de yazdığı makale ile gündeme gelen Tatar Hoca Abdurrahman Efendinin olduğunu bildirmişti. Gazete ve resmî belgelerde Tatar Abdurrahman Hoca'nın, ittihatçılara karşı "*Vurun Jönlere gavurlara, bunlara vurmak İslâm için farz-ı ayndır, bu din kavgasıdır*" söylemiyle halkı kışkırttığı da belirtilmişti (Börekçi, 1999, s. 484). Olayların çıkmasında parmağı olduğu düşünülen diğer şahıslar ise Karakatip Mehmedoğlu Nazif ve Fakioğlu Süleyman Efendi olduğu bildirilmişti (Tercüman-ı Hakikat, 28 Mart 1912, s. 3).

Kırka Olayları: Burada yapılacak seçimlere İttihatçılar eski muhtarlardan Artin Efendi ile Hakikat gazetesi yazarı Mestan Bey'in kardeşi Hamdi Bey'i görevlendirdi. Seçimler Rumi takvime göre 23 Mart (5 Nisan 1912) Cumartesi günü olarak planlandı. Ancak Karakeçili Aşireti Reisi Hacı Bekir Beyzade Ethem Bey'in halkı kışkırtmasıyla henüz seçim başlamadan birtakım olaylar vuku buldu. Kaymakam Zekai Bey'in raporuna yansıyan olaylarda halk "*Siz memurlar, padişah'tan en küçük hizmetlinize kadar dinsizsiniz, biz sizi istemeyiz*" diyerek seçim heyetini ve Teğmen Abdullah Bey'e saldırmak istemişti (BOA. DH. SYS. 83/2.3/18-1).

Çıkan olaylarda Kâtip Hamdi Bey ve Artin Bey darp edilerek yaralandı. Ayrıca Teğmen Abdullah Bey ile Hamdi Bey esir edilmiş ve ağır hakaretler içerisinde Eskişehir'e kadar yayan götürülmüştü. Ayrıca isyancılardan bir kısmı, Kızılınler köyüne Raif Bey'in idaresindeki seçimi hedef almak üzere silahlı bir

şekilde gitmek üzere ayrılmıştı (Börekçi, 1999, s. 488; Tercüman-ı Hakikat, 28 Mart 1912). Kaymakam Zekai Bey, olayın faillerinin Karacaşehirli Yörük Hacı Bekir Bey'in Ethem, Eşen köylü Hafız Mahmut, Karaalanlı köyünden Hacı Seylan, Koca Mehmed ve oğlu Selim olduğunu bildirdi (BOA. DH. SYS. 83/2-3-17). Bu kişilerin yakalanması için jandarma teftiş heyetinden Binbaşı Saadettin Bey komutasında bir kuvvet gönderilmişti (BOA. DH. SYS. 83/2-3-53/1).

Kızılınler Olayları: Kızılınler ve civarındaki altı köy birleştirilmiş ve sandık memuru olarak da Raif Bey görevlendirilmişti. Henüz seçim başlamadan Ulu Çayır Çerkez köylüleri *“Bizim emin olduğumuz köylerimiz resmî heyet arasında bulunacak ve pusulalara yazılacak bizim istediğimiz adamlar çıkacak”* diyerek isyana kalkışmıştı. Kargın köyü sakinleri ise çıkan isyanlara katılmasa da diğer köylerin baskısı altında bulundukları için seçime katılmadı. Sarıöküz köyü ile Uluçınar köyündeki seçimler ise bu atmosferde gerçekleşti (Börekçi, 1999, s. 489).

Dereköy Olayı: Burada yaşanan olaylarda, İtilafçıların önde gelen siyasetçilerinden olan Mehmed Efendi Müderris sıfatını kullanarak halkı tahrik etmiş, hadiseler sırasında jandarmanın silahları alınmış ve seçim memurları hapsedilmişti (Tercüman-ı Hakikat, 28 Mart 1912, s.3).

Gökçekısıık: Eskişehir'in Gökçekısıık köyünde yapılan seçim esnasında bir takım olaylar çıkmış ve yaşanan arbade sırasında jandarma erlerinden birisi hayatını kaybetmiş, birkaçı da yaralanmıştı (Maşrık-ı İrfan, 25 Mart 1912, s.3).

Şeceaddin ve Bardakçı Olayı: Diğer köylerde olduğu gibi seçim, 23 Mart (5 Nisan 1912) Cumartesi günü olarak planlandı, seçim görevlisi olarak Arif Bey görevlendirildi. Ancak seçimin yapılacağı sırada bütün köylüler heyete hitaben *“Hoca Abdurrahman'ı İstanbul'a gönderiniz, hukukumuzu müdafaa etsin, biz ne mebusan ve ne sandık ne de meşrutiyet isteriz, bizi gâvur yapacaksınız, biz kâğıt vermeyiz, Sultan Abdülhamid'in nesi vardı, onu tahtan niçin indirdiniz”* diyerek seçime itiraz etmişti. Oy verme işlemi başlar başlamaz İtilaf taraftarları *“vurun din kavgasıdır, bir jön öldürmek, yüz gâvur öldürmekten daha üstündür”* gibi ifadelerle halkı isyana teşvik etti. Çıkan olaylar dolayısıyla seçimler yapılamamış

ve görevliler Seyidgazi'ye dönmek zorunda kalmıştı (Tercüman-ı Hakikat, 28 Mart 1912, s.3; Kâzım t.y, s. 15).

Kümbet Olayları: Kümbet ve civarındaki 10 köy birleştirilmiş ve bir seçim şubesi oluşturulmuştu. Seçim görevlisi olarak da Bahaeddin Efendi görevlendirilmişti. Ancak bu 10 köyden Kümbet, Karaviran ve Yapıldak köyleri hükümete ve seçim memurlarına karşı en fazla muhalefet gösteren yerler olmuştu. Kümbet köyü ihtiyar heyetinden Hacı Ömer Efendi ile Yapıldak köyünden Ali Çavuş'un Hürriyet ve İtilaf Fırkası adına aday gösterildikleri ve oy pusulalarını köylülere dağıttıkları seçim memurları tarafından tespit edilmişti. Cumartesi günü seçim işlemi başladığında Kümbet, Yapıldak ve Karaviran köylüleri Ayı Mehmed isimli şahsın tahrikleriyle oy kullanmak istemeyip seçim memurlarına saldırdı. Diğer köy halkı ise hükümetin emri ve kanun dairesinde oy kullanmak istediklerini ancak isyana kalkışan diğer köylüler tarafından tehdit edildikleri için hükümet tarafından güvenliklerinin sağlanmasını aksi durumda oy kullanamayacaklarını bildirdi. Bu durum üzerine Jandarma Teğmeni Abdullah Efendi'nin kumandasında yirmi kişilik bir müfreze Kümbet köyüne gönderildi. Fakat orada toplanan halk jandarma birliklerine karşı koyarak isyanı sürdürdü. Bunun üzerine Kaymakam Zekai Bey daha kuvvetli bir müfreze ile olaylara müdahale etmeye çalıştı. Buna rağmen burada düzenli bir seçim ortamı sağlanamadı (Güneş, 1992, s. 478; Börekçi, 1999, s.490-491).

Özdenk Olayları: Birkaç köy dâhil edilerek Özdenk köyü seçim merkezi yapılmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Hasköylü Süleyman Efendi de seçim görevlisi olarak tayin edilmişti. Oy verme işlemleri geç saate kadar sürmüş ve tamamlanamamıştı. Bu nedenle seçime ertesi gün devam edilme kararı alındı. Ancak seçim sandığının nerede tutulacağı konusunda seçim heyeti ile Dereköylü Hacı Emin Efendi arasında anlaşmazlık çıktı. Hacı Emin Efendi'nin dışarı çıkarılmasıyla halk galeyana gelerek taşla, sopalarla seçim memurlarına saldırdı. Jandarma erlerinin silahları isyancılar tarafından zorla gasp edildi. Pazar günü devam eden seçimde köylüler, gayri kanuni bir şekilde oylarını istediği gibi

kullanarak Dereköylü Hacı Emin Efendi'yi muhalefetin adayı olarak seçti (Börekçi, 1999, s.485).

Tandır Olayları: Tandır Köyü ve civarındaki beş-altı köyle birlikte, seçim bölgesi olarak belirlendi. Seçim memuru olarak da Şakir Bey görevlendirildi. Ancak Koca Ali, Kara Hasan, Hacı Alioğlu Hafız İbrahim, Çayköylü Hafız Hasan, Hacı Hasan ve İsa'nın oğlu Koca Mustafa isimli şahıslar *"Bunlar gâvurdur, siz de mi gâvur olacaksınız? Bunlar şapka giydirecekler"* gibi ifadelerle köylüleri seçim memurlarına karşı kışkırttı. Bunun üzerine ahali birisi jönlere diğeri de şeriat isteyenlere ait olmak üzere iki sandık konulmasını istedi ve Resmi mühürlü pusulaları *"Bunlar jönlere kağıdıdır, bunlara yazınca jönlere oy verilmiş olur"* diyerek reddetti. Ortamın gerginleşmesi üzerine seçimler yapılamadan seçim memurları köyden çekilmek zorunda kaldı. (Börekçi, 1999, s.486).

Taşköprü Olayları: Taşköprü, Sulukarağaç, Kavacık, Yarımca, Bozdağ köyleri bir seçim dairesi sayılarak Taşköprü merkez kabul edildi ve Hacı Ahmet Efendi seçim memuru olarak görevlendirildi. Oy verme işlemleri cumartesi günü saat dörtte Taşköprü okulunda başladı. Ancak Bakkal Halim, Hacı Said, Muhtar, Zekeriya ve Yetim Mehmed, *"Bu pusuladaki mühürler İttihat ve Terakki yani gâvur mührüdür, bunlara sakın oylarınızı yazmayınız"* sözleriyle Kavacık köylülerini kışkırtmaya çalıştı. Sulukarağaç köylüleri ise *"Bu kâğıtlar eczâli, sandıklar da elektrikli. Biz Ahmed yazarız, sonra sandıktan çıkarken Mehmed olur ve bizim size kesinlikle güvenimiz yoktur"* diyerek seçime karşı çıktı. Ardından Yarımca Köyü'nden Karakeçili Aşireti Reisi Hacı Hüseyin Efendi'nin kışkırtmalarıyla olaylar daha da büyüdü. İçlerinden Taşköprülü Çerkez Kel Şakir, eski muhtar Osman ve oğlu, tütün kaçakçısı Koca İsmail, Sulukarağaçlı Kıyıcıoğlu Süleyman, Yetim Mehmed, Bakkal Halim ve diğer bazı kişiler, ellerinde kamalar ve sopalarla seçim odasına baskın düzenleyerek tehdit ve zorlama ile seçimin kanuni bir şekilde yapılmasını engelledi (Börekçi, 1999, s.486-487).

Sakarı Ilıca Olayları: Sakarı Ilıca ve Demirciler köylerinin Müntehib-i Sâni seçimleri aynı heyet tarafından yürütüldü. Oy kullanma işlemleri pazartesi günü köy okulunda başlatıldı. Ancak seçimin ertesi güne kalmasıyla birlikte, Hürriyet ve İtilafçılardan köy imamı Mehmed Efendi, yasal olmamasına rağmen seçim heyetinden oy pusulalarını ve mazbataları zorla teslim aldı. Bunun yanı sıra, Taşköprü Çerkez köylülerinden Fazlı Mehmed isimli şahıs, Taşköprü'deki olayları Sakarı Ilıca'da da uygulamak için köy halkını kışkırtarak, seçimlerin usulsüz bir şekilde yapılmasına yol açtı (Börekçi, 1999, s.487-488).

Müntehib-i Sâni seçimlerinde vuku bulan bu hadiseler üzerine Kütahya Mutasarrıfı Kemal Bey ve Eskişehir kaymakamı Zekai Bey, bölgeye hareket ederek olayları araştırmak için kurulan tahkik heyetinde görev aldı. Yaptıkları incelemelerden sonra üst makamlara gönderilen raporlarda, yaşananları irticai bir hadise ve ihtilal girişimi olarak nitelendirdi. Olayların tek sorumlusu olarak da Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarını işaret etti (BOA. DH. SYS. 83/2-3-9/6; BOA. DH. SYS. 83/2-3-17).

Hükümet ise bölgeden gelen uyarıları dikkate alarak, ikinci bir 31 Mart Hadisesinin yaşanmaması amacıyla birtakım sert tedbirler alma yoluna gitti (Gelmez, 1995, s. 100). Bu doğrultuda, İstanbul'dan gelen nizamiye askerleri ve onlara katılan Eskişehir'deki birlikler olay çıkaran köylere gönderildi ve zanlılar tek tek yakalandı. İlk olarak Eskişehir Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şube Reisi Derici Hacı Veli, Kayınbiraderi Abdülgani, Seyidgazili Karakatip Mehmed, Fakih Süleyman, Tatar Abdurrahman Efendiler gözaltına alındı (Güneş, 1992, s. 479). Zanlılar önce nahiye hapisanesine oradan da Eskişehir'e gönderildi. Bu şahıslar, Kaymakam Zekai Bey'in talebi doğrultusunda Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevk edildi ve daha sonra Yüzbaşı Sabri Bey'in refakatinde İstanbul'a gönderildi (BOA. DH. SYS. 83/2-3-49; İktiham, 2 Nisan 1912, s.4).

Eskişehir Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şube Reisi Hacı Veli Efendi ise, yapılan tüm suçlamaları reddederek bunları “istinat ve iftira” olarak değerlendirdi. Yaşananlara İttihatçıların sebep olduğunu ve bu gerçeğin halk tarafından

bilindiğini, ancak gazetelerde yayımlanan yanlış haberlerle gerçeklerin örtbas edildiğini savundu. Ayrıca 27 Mart 1912 tarihinde Sadarete gönderdiği yazıda, İttihatçıların, çeşitli suçlara karışmış kişileri seçim merkezlerine göndererek halka akıl almaz hakaretlerde ve eziyetlerde bulunduklarını, akabinde de kendi adaylarını zorla oy verdirmeye çalıştıklarını iddia etti. Bunları planlayanların ise kaza kaymakamı Zekai Bey, jandarma kumandanı Nail Bey, Hakikat Anadolu Sesleri gazetesi yazarı Mestan ve kardeşi Hamdi Bey olduğunu ileri sürdü (BOA. DH. SYS. 83/2-3-56; İktiham, 31 Mart 1912, s.3). Yine buna benzer bir başka telgrafında seçim sırasında pek çok memurun tutuklandığını, Jandarma kumandanının emriyle kırbaç ve sopalarla dövüldüğünü Dâhiliye Nezaretine bildirmişti (BOA. DH. SYS. 83/2-3-51).

Hacı Veli Efendi ve diğer zanlılar, tutuklu oldukları süre boyunca da iddialarını tekrarlamıştı. Nitekim 4 Eylül 1912’de Sadarete gönderdikleri yazıda, Seyidgazi’de meydana gelen olayların nahiye müdürünün jandarmalara ateş emri vermesiyle başladığını dolayısıyla bölge halkının herhangi bir tecavüzde bulunmadığını öne sürmüştü. Gönderilen yazının devamında, Adliye heyetinden gelen doktorun olay yerinde yaptığı tahkikat delil gösterildikten sonra; “Mülazım Abdullah Efendi tarafından, nahiye müdürü vasıtasıyla seçmenler birer ikişer odalara kapatılıp darp ve işkencelere maruz bırakılmıştır. Halk yara bere içinde inlemekte iken Kaymakam Bey, istediği kişiyi seçip evrakları seçmenlerden mühürlemelerini istemiştir. Dolayısıyla asıl suçlular ittihatçılardır” denilmişti (BOA. DH. SYS. 83/2-3-4/3).

Hacı Veli Efendi, siyasal kimliğini kullanarak söz konusu iddialarını defaten üst makamlara iletmış ve suçsuz olduğunu savunmuş olsa da hükümet nezdinde bu girişimleri karşılık bulmamıştı. Zira tahkik heyetinin bölgede yapmış olduğu incelemeler neticesinde ortaya koyduğu raporlarda Hacı Veli’nin ifadelerini doğrulamıyordu. Ayrıca geçmişte yaşanan 31 Mart Hadisesi’nin yol açtığı irticai ayaklanma endişesinin yöneticiler üzerindeki travmaları da hükümetin olaylara gösterdiği tepkiyi ister istemez etkilemişti.

Çıkan hadiseler yüzünden yapılamayan veya yapıldığı halde yasalara uymayan 1912 seçimleri tekrarlanmış ve neticede Eskişehir ve köylerinde seçilmesi gereken 61 Muntahib-i Sâni'den 44'ünü İttihat ve Terakki adayları kazanmıştı. 12 Nisan 1912 tarihinde de Mebusan seçimleri yapılarak olaylarla geçen seçim süreci tamamlanmıştı. İttihat ve Terakki'nin mebus adaylarından Abdullah Azmi Bey ile Cemal Beyler 47, Nail Bey 45, Sadık Bey 42 oy almıştır. (Güneş, 1992, s. 481).

1912 Seçimlerinde Uşak Kazası

1912 seçimlerinde Uşak'ta İttihatçı-İtilafçı çekişmesi, Kütahya ve Eskişehir'den daha önce başlamıştı. Bu durumun temel nedeni, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Kütahya Sancağı'ndaki ilk örgütlenmesinin Uşak Kazasında başlamasıyla alakalıydı. Nitekim Uşak Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şubesi'nin açılışı Kütahya ve Eskişehir'den yaklaşık iki ay önce Aralık 1911'de gerçekleşmişti (Meslek, 19 Kanun-ı evvel 1911 s. 2; Yeni İkdâm, 19 Kanun-ı evvel 1911, s. 3). Şubenin ilk başkanı olarak da Halil Bey seçilmişti (Hedef, 25 Mart 1912).

Uşak'ta Hürriyet ve İtilafı destekleyen isimler arasında bölgenin ileri gelen eşraflarından Çalıkzade Mustafa Lütfi, Alaybeyizade Nuri Bey, Acemzade Nafiz ve eski Belediye Reisi Kösezade Ahmed Beyler bulunmaktaydı (Çoruk, 2014, s. 641; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 12 Kanun-ı Sani 1911). Bununla birlikte Müderris Avanos Mehmed Nuri, Helvacızade Mustafa Enver, Banazlızade Mehmed Rüşdü, Karakadıza Hüseyn Fehmi, Kaftancızade Ömer, Çelenkcili Mustafazade Halil ve Recep Efendizade Ahmed Nuri Efendiler de Uşak İttihat ve Terakki cemiyetinden ayrılarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katılmıştı (Yeni İkdâm, 20 Kanun-ı evvel 1911, s.4).

Uşak bölgesinde de etkin olan İttihatçılar bölgedeki muhalefetin güçlenmesi üzerine, Hürriyet ve İtilafa geçen veya onu destekleyen üyeleri geçmişteki vukuatları üzerinden eleştirmeye başlamıştı.¹³ Mesela Hakikat ve Tanin gazeteleri, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na geçen Alaybeyizade Nuri Bey'i "*Kamçılı diye maruf bir alay beyinin oğlu Jandarma mülazımı, yakmadık can ve*

söndürmedik ocak bırakmayan” biri olarak nitelendirerek halk nezdinde itibarını sarsmaya çalışmıştı (Tanin, 23 Kanun-ı Evvel 1911, s.3). Ayrıca bazı gazetelerde yer alan haberlerle Uşak’ta İttihat ve Terakki cemiyetinin güçlü konumda olduğu vurgulanarak propaganda yapılıyordu. Nitekim 30 Mart 1912 Tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesindeki haberde; *“Burada İttihat ve Terakki cemiyetinin sarsılmaz bir mevkii vardır. Birkaç baldırı çıplak mütegalibe döküntüsü muhalifin adeta dine ve akayide hissiyat-ı vicdaniyeye taarruz edercesine vâki’ olan neşriyatına, hayâsızca ettikleri iftiraya rağmen hemen umum-ı halk ittihâd ve Terakkî’ye sâdık”* denilerek Uşak’ta İttihat ve Terakkinin gücüne dikkat çekilmişti (Tercüman-ı Hakikat, 30 Mart 1912, s. 2).

Öte yandan Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarlarının Uşak’ta etkili olabilme mücadelesi ahali arasında da çatışmaların yaşanmasına neden olmuştu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası azasından Mustafa Asım Efendi’nin kardeşi Ömer Hayri Efendi, Uşak Ulu Camii’nde gerçekleştireceği konuşması, caminin muvazzaf vaizi Hoca Ahmed Efendi’nin ders saatine denk gelmişti. Bu sırada İtilafçılardan Acemoğlu Nafiz isimli şahıs *“Hoca, biz sizi her gün dinliyoruz. Bugün dersini kes de bunu dinleyelim. Bu millet size esir olmayacak”* demesi ve Hoca Ahmed Efendi’yi susturmak istemesi iki taraf arasında arbeye yaşanmasına neden olmuştu (Anadolu, 7 Mart 1912, s.2). Olayın ardından Ömer Hayri Efendi ve Acemoğlu Nafiz kamu düzenini ihlal etme ve kolluk kuvvetlerine karşı gelme suçlamasıyla tutuklanarak adliyeye sevk edilmişti (Tanin, 5 Mart 1912, s. 4; Teminat, 19 Mart 1912, s. 3).

Uşak’ta seçim çalışmaları sırasında taraflar arasında yaşanan gerginlik, Muntehib-i Sâni seçimleri esnasında da devam etti. Oysaki Uşak’ta 1912 Seçimleri İttihatçılar tarafından şenlik havasında başlatılmıştı. İntihap sandıkları kırmızı yeşil kurdelalarla süslenerek bütün mahallelerde dolaştırılmış, Gülşen-i İrfan, Eytam Mektebi öğrencileri, İttihat ve Terakki üyeleri ile kalabalık halk kitlesiyle birlikte tertip edilen alay *“Yaşasın İttihat ve Terakki, Yaşasın Meşrutiyet, Padişahım çok yaşa”* nidalarıyla çarşı-pazar dolaşarak seçime katılmıştı (Tercüman-ı Hakikat, 28 Mart 1912).

Öte yandan İtilafçılar için aynı atmosferin geçerli olduğunu söylemek mümkün değildi. Zira Uşak Hürriyet ve İtilaf Fırkası Şube Reisi Halil Bey Sadarete gönderdiği telgraf metninde seçim süresince yapılan bütün kanunsuzluğa tahammül ettiklerini ancak bu kez Müntehib-i Sâni seçimleri için sandık başına giden Müntehib-i Evvellere baskı yapıldığını ve hürriyetlerinin gasp edildiğini belirterek şikâyetlerini dile getirmişti (BOA. DH. SYS. 83/1-2-20/2; Hedef, 25 Mart 1912, s.3; Teminat, 25 Mart 1912, s.3). Halil Bey tarafından iletilen bir diğer şikâyet de ise Uşak kaymakamının bazı İtilaf üyelerine tokat attığı, bazılarını da hükümet binasına götürüp gözaltına aldırıldığı bilgisi aktarılmıştı. Halil Bey şikâyetinin sonunda en mühim mesele olarak da Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na oy vereceklerin evraklarının yırtıldığını iddia etmişti (İktiham, 26 Mart 1912, s.3).

Bu tür şikâyetler genellikle İtilaf cephesinden gelse de benzer iddiaların İttihatçılar tarafından da ortaya atıldığı görülmektedir. Örneğin, Hakikat gazetesine yapılan bir ihbarda, İtilafçıların belediye binasına girerek seçmenlere müdahale ettiği ve vatandaşların ellerinden zorla seçmen pusulalarının alınıp yırtıldığı iddia edilmişti (Çoruk, 2014, s. 725; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 29 Mart 1912, s.3). Bununla ilgili olarak bir diğer örnek de Uşak'ın Hacimsultan köyünde yaşanmıştı. Ragıp imzasıyla vilayete ve Dahiliye Nezareti'ne yapılan ihbara göre, Mütevellizade Ali Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup olması sebebiyle, Hürriyet ve İtilaf Kulübü'nün tahrik ettiği bazı kimseler tarafından evine silahlı saldırıda bulunulmuş, mülkü yağmalanmıştı. Bu sebepten dolayı can güvenliğinin tehlikede olduğu beyan edilmişti (BOA. DH.H. 29/1-32).

Görüldüğü üzere karşılıklı suçlamaların ve çekişmelerin yaşandığı bir ortamda gerçekleştirilen Müntehib-i Sâni seçimleri Uşak'ta mart ayının son haftasında tamamlanabilmişti. Tespit edilebilen bazı mahalle ve köylerde Müntehib-i Sâni olarak seçimi kazanan İttihat ve Terakki adayları şunlardı: Hacı Hasan ve Mamûretü'l-Aşîre Mahallesi'nden: Akarcılızade İsmail ile Hoca Tahir Efendiler (Çoruk, 2014, s. 725; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 29 Mart 1912, s. 3). Hacı Hızır, Kemer, Eslice ve Cuma mahallelerinden: Sırıklızade Mahmut ile

Çorapcızade Ömer. Karaağaç, Kuyucak, Burhan Fakih köy ve mahallelerinden: Çelebizade Mehmet ile Eyûbzade Eyüb Efendiler. İpek mahallesinden: Hacı Kadir ile Kaşıkçızade Mustafa Efendiler. (Çoruk, 2014, s. 734; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 3 Nisan 1912, s.4). Sabah mahallesinden de: Tarakçızade İbrahim ve Sunullahzade Hacı Ali Efendiler (Çoruk, 2014, s. 725; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 29 Mart 1912, s.3).

Uşak'taki Seçim sonuçlarının geneline bakıldığında toplam 46 Müntehib-i Sâni'den 42'sini İttihat ve Terakki mensubu, 2'sini ise Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensubu adaylar kazanmıştı (Anadolu, 24 Mart 1912, s.3) Böylece İttihat ve Terakki cemiyeti Uşak'ta Müntehib-i Sâni seçimlerinde büyük bir zafer kazanarak mebus seçimleri öncesinde önemli bir avantaj elde etmişti. Nitekim İttihat ve Terakki'nin adayı olan Göbelezzade Sadık Efendi mebus seçimlerinde bu oyların tamamını alarak Kütahya Sancağı'nın 4 mebusundan biri olacaktı (Çoruk, 2014, s. 747; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 10 Nisan 1912, s.3).

Kütahya Sancağı genelinde yapılan sayım sonuçlarına göre ise Göbelezzade Sadık Bey 202 (TBMMA SM. 388-M-2), Cemal Bey 195 (TBMMA SM. 123-M-2), Abdullah Azmi Bey 189 (TBMMA SM. 121-M-2), Nail Bey 185 oyla (TBMMA SM. 387-M-2), İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden Kütahya mebusu seçilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada, 1912 seçimlerini konu alan referans kaynaklarının yanı sıra, dönemin ve incelenen bölgenin siyasî atmosferini ortaya koyan, objektif çıkarımlar yapmamıza imkân tanıyan arşiv belgeleri ve süreli yayınlardan faydalanılmıştır. İncelenen Osmanlı arşiv belgelerinin büyük bir kısmını, Dâhiliye Nezareti'nin Siyasi Kalemi'ne ait belgeler oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, 1912 seçimlerine dair dönemin iki farklı kulvarında yer alan gazetelerde dile getirilen karşılıklı eleştirilere de yer verilmiş, bu sayede seçim sürecine dair objektif bir analiz sunulmaya çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet dönemi boyunca, 1908-1919 yılları arasında ülke genelinde dört genel seçim yapılmıştır. Bu sürecin başında, 1908'de gerçekleştirilen ilk genel seçimlerde siyasal muhalefet henüz oluşmadığı için İstanbul dışındaki seçim bölgelerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti, rakipsiz olarak seçime girmiştir. Ancak hem iç hem de dış siyasî gelişmeler, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı bir muhalefetin ortaya çıkmasına yol açmış ve bu çerçevede Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulmuştur. Ülke genelinde birçok faktörün etkisiyle giderek güçlenen Hürriyet ve İtilaf Fırkası İttihat ve Terakki Cemiyeti karşısında ilk siyasî zaferini, 1911'de İstanbul'da yapılan ara seçimlerde elde etmiştir. Bunun üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti, muhalefetin daha fazla güçlenmesini ve teşkilatlanmasını önlemek amacıyla erken seçime gitmek istemiş, bu bağlamda Kanun-i Esasi'nin 35. maddesini değiştirerek meclisin feshetme yetkisini Padişah'a devretmeyi planlamıştır. 35. Maddeyi, Meşrutiyetin temel ilkelerine aykırı olarak gören Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihat ve Terakki Cemiyetinin planını meclisten çekilerek engellemeye çalışsa da Sait Halim Paşa hükümetinin istifa etmesi ile Meclis-i Mebusan feshedilerek seçimler öne alınmıştır. Bu yönüyle 1912 Seçimleri, Türk Siyasi Tarihinin ilk erken genel seçimi olmasının yanı sıra, birden fazla fırkanın iktidar mücadelesi verdiği bir seçim olmasıyla da özel bir yer edinmiştir.

Meclis-i Mebusan'ın dağılmasının ardından başlayan 1912 seçim süreci, tüm seçim bölgelerinde olduğu gibi Kütahya Sancağı'nda da yoğun ve hareketli geçmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yanı sıra, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın da Kütahya Sancağı'nda teşkilatlanması bu durumun temel nedeni olmuştur. Ayrıca Kütahya Sancağı genelinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası bölgenin nüfuz sahibi aileler tarafından desteklenirken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de daha çok idareci zümreler tarafından desteklenmesi seçim sürecini daha da dinamik ve çekişmeli hale getirmiştir.

Gerek İttihat ve Terakki Cemiyeti gerekse Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Kütahya Sancağı'nda seçim propagandası için kendi üyelerinden bazılarını davet ederek camilerde, kulüp binalarında ve okullarda konferanslar düzenlemiştir.

Ayrıca, basın yoluyla güçlü kalemlere sahip yazarlardan da istifade ederek, propaganda faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdürmüşlerdir. Bu doğrultuda Eskişehir’de yayınlanan ‘Hakikat Anadolu Sesleri’ gazetesi Kütahya Sancağı dahilinde İttihatçıların sözcülüğünü üstlenmiştir. Ancak seçim propagandaları sadece demokratik ilkelere ve yasalara bağlı kalınarak gerçekleştirilmemiştir. Gerek İttihat ve Terakki gerekse Hürriyet ve İtilaf Fırkası seçimi lehlerine çevirebilmek için birbirlerinin adaylarına sözle, yazıyla hatta fiili saldırılarla tacizde bulunmuşlardır. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti, tüm ülke genelinde uyguladığı gibi Kütahya Sancağı’nda da iktidarın tüm olanaklarını kullanarak seçimi kazanmanın yollarını aramıştır. Bu nedenle de ‘sopalı seçim’ olarak tabir edilen 1912 seçimleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin baskıcı yöntemleriyle Kütahya Sancağı’nda da etkisini hissettirmiştir. Buna karşın Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın amacına ulaşabilmek için yürüttüğü propaganda faaliyetleri de İttihat ve Terakki Cemiyetinden farklı olmamıştır. Zira halk nezdinde İttihatçıların itibarını zedelemeyi hedefleyen propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. Özellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın halkın dini ve manevi hassasiyetlerini kullanarak bunları seçim propagandası haline getirmesi halk üzerinde geniş bir yankı uyandırmış ve seçim sürecini daha da gerilimli hale getirmiştir. Buna bağlı olarak 1912 seçimlerinde Eskişehir Kazası başta olmak üzere Kütahya Sancağı’nda birçok hadise yaşanmış, İktidar ve İttihat ve Terakki Cemiyeti çıkan olayları irticai ayaklanma olarak değerlendirmiştir. Nitekim iktidar, 31 Mart Hadisesi’nin tekrarlanacağı endişesiyle ve refleksiyle olaylara müdahale etmiş, meşruti sistemi tehdit eden unsurlar olarak gördüğü olayları bastırmak için gerektiğinde zora başvurmaktan çekinmemiştir.¹⁴

Neticede 1912 seçimleri tüm ülkede olduğu gibi Kütahya Sancağı’nda da demokratik ve meşrutiyet ilkelerine uygun bir şekilde gerçekleşmemiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası, beklenen demokratik olgunluğu gösterememiş ve siyasi çekişmeler seçimlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini engellemiştir. Partilerin birbirlerine yönelik olumsuz kampanyaları ve seçmen üzerindeki baskıları, seçimin sonuçlarını şaibeli hale getirmiştir. Bu ortamda

gerçekleşen seçimler de İttihat ve Terakki Fırkası adaylarının seçilmesiyle sonuçlanmıştır.

Yazarın Notu

Bu makale Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsünde hazırlanan “II. Meşrutiyet Döneminde Kütahya Sancağı” başlıklı doktora tez verilerinden üretilmiştir.

Son Notlar

¹ Mektupta imzası olan isimler şu kişilerden oluşuyordu: Kütahya Müftüsü Hasan Fevzi, Belediye Reisi Abdullah, Efrad-ı milletten Hafızzade Abdullahkadir, Hafız Osman, Mesudiye Dergâhı postişini Bekir, Şeyh Bedreddinzade Hamdi, Esnaftan Arif Hasan, Hacı Hafızzade Saib, Tüccardan Trabzonlu İbrahim, Esnaftan Galib, Eşraftan Keşenzade Emin, Çelebiyandan Sakıp, Müderris Şükrü, Tüccardan Hacı Hüseyinzade Mehmed, Eşraftan Vehbi, Ulemadan Arif, Esnaftan Saatçi Mustafa Fehmi, Esnaftan Hacı Bilal, Tüccardan Salim Ağazade Şükrü, Mazlumzade Ahmed, Cay-ı beyandan Celal, Camii-i Kebir Hatibi Mehmed Hacı İsazade Hafız Nazif, Camii-i kebir muvakkati Celâl, Hacızade Mustafa, Aşırzade Mehmed, Mestan Beyzade Ali, Kereste Tüccarından Hacı Osman, Trabzonlu Tüccarzade Hulusi, Tenekeczade Mübaşir Salih, Hüseyin Çavuş mahdumu Emin, Hacı Hakkı mahdumu Dava Vekili Mehmed Emin, Hacı Hakkızade Nafiz, Halil Bey Mahdumu Ahmed, Yüzbaşı Nafiz, Nafiz Efendi Mahdumu Mehmed Kâzım (Tanin, 4 Kanun-i Sani 1912).

² Hocazade Rasih Efendi 1919 Seçimlerinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan seçimlere katılmıştı. Muhasebeci Faik Bey ile eşit oy almasından dolayı kura yoluyla Kütahya Mebusu seçilmişti. Kütahya Sancağında 1919 Meclis-i Mebusan Seçimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Halim Demiryürek, “Kütahya Sancağında 1919 Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:3, Eylül 2018, ss. 519-544.

³ Kütahya'da Timurtaş Paşa Camii ile Saadettin Camii arasında birbiriyle bağlantılı hale gelmiş olan yerde, iki arasta bulunmaktadır.

⁴ Yeni İkdâm ve İktihâm gazeteleri açılış töreninde İstanbul Arap Camii imamı Nureddin Efendi'nin bulunduğunu bildirse de kendisi, Tanin gazetesine verdiği demeçte Kütahya Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın şube açılışında bulunmadığını bildirerek şu ifadeleriyle haberi tezip etmiştir.: “*Şu esnada İstanbul'dan hiçbir yere müfarekat etmediğim cihetle keyfiyetin ne kadar hakikatten vâ-reste olduğu tezkibe şayan değilse de sükûn ile geçiştirmek de zannederim İktihâm'ın mesleğine iştirak demektir. Ben deniz şimdiye kadar ne bir yerde mevlid-i nebevi kıraat etmiş ne de böyle Hürriyet ve İtilâf kulübünün resm-i küşadında hazır bulunmuyorum. Herkese akıl hocalığı satan İktihâm'ın her dediği böyle ise zehî hakikat zehî hayal. Arap Camii imam-ı Sanisi Nureddin*” (Tanin, 1 Mart 1912).

⁵ Hacı Veli Efendi ileride Eskişehir'de yaşanan İrticai hadiselerden tutuklanacak yerine Eskişehir Hürriyet ve İtilaf Şube Reisi vekilliğine Ömer Lütfi Bey getirilecektir (İktihâm, 3 Nisan 1912, s. 4).

⁶ Karahisar Eski mebusu Rıza Paşa, 5 Mart 1912'de Eskişehir Köprübaşı'ndaki Celil Ağa'nın kiraathanesinde konferans vermişti (Çoruk, 2014, s.685; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 5 Mart 1912).

⁷ Arnavut eşrafından Zavanlı zade Saadeddin Efendi Eskişehir ittihat kulübünde verdiği konferansta "otuz milyon Osmanlının pâdişâhı ve üç yüz milyon ehl-i İslâmın halîfe-i zîşânı olan zâtın ahâd-ı nâs menzilesine indirilmek isteniyor, buna hangi İslâmın vicdânı kâil olur", sözleriyle Eskişehirli seslenmişti (Çoruk, 2014, s.706; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 18 Mart 1912).

⁸ Aydın Mebusu Ubeydullah Efendi, Mekke-i Mükerrerme Şeyhlerinden Şeyh Mehmed Efendi ile birlikte İttihat ve Terakki Kulübü'nde ve Çarşı Camii'nde Eskişehir halkına konferans vermişlerdi. Ubeydullah Efendi, muhaliflerin sıkça gündeme getirdiği Trablusgarp Savaşı hakkında bazı açıklamalarda bulunmuş ve Hükümetin Trablusgarp'a ordu göndermeme kararını şöyle izah etmişti: "Trablus'a kuvâ-yı kâfiye göndermemek cihetine gelince, göndereceğimiz bu kuvvet, ya muvazzaf yâhûd da redif olabilirdi. Meselâ elli bin muvazzaf göndermiş olsaydık aynı derecede tehlikeli olan diğer hudûdlarımızı boş bırakmış olacaktık. Şâyed elli bin redif izâm etseydik, bu redifleri uzun zamân orada bulundurmak imkânsız olurdu. Zîrâ redifler derlerdi ki: Yâ bizi muhârebeye sevk edin yâhûd muhârebe yoksa bırakın evlerimize gidelim; bırakırsak düşmân boş kalan arazimize hücum ederdi bırakmasak kendi askerimizi başımıza gâile ve derd açardı. O hâlde yapılacak şey Trabluslulardan müteşekkil muntazam bir ordu vücûda getirmektir." (Çoruk, 2014, s.676; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 28 Mart 1912).

⁹ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen liderlerinden olan ve Meşrutiyetin ilan edilmesinde önemli rol oynayan; bu yüzden tarihe "Hürriyet Kahramanı" olarak geçen Niyazi Bey'in Eskişehir'e gelmesi, büyük bir heyecana yol açmıştı. Hakikat gazetesi, Niyazi Bey'in Eskişehir'e gelişini şu şekilde dile getirmiştir: "Niyazi Bey'in teşriflerini haber alınca halkımız o akşam akın akın istasyona koşuyorlardı. Büyük bir kâfile ve bir bando ile İttihâd ve Terakki kulübü erkânı da istikbâle çıkmıştı; onu müteâkib Ermeni Taşnaksutyun Cemiyeti de Ermeni mektebi talebesinin bandosuyla müstakbiline iltihâk etti. İstasyonun yalnız içerisi değil, dışarısındaki geniş meydân da dolmuştu. Nihâyet tren geldi. Niyazi Bey'in çehresi görülünce, gayet sürekli bir alkış tufanıdır koptu. Müşârün-ileyh Niyazi Bey, bu misli görülmemiş kalabalığa hitaben vagonun penceresinden vatan-perverâne kısa bir nutuk îrâd buyurdular! Yaşasın vatanperverler, Kahrolsun müfsidler nidâsı ayyûka çıkıyordu... Böylelikle Niyazi Bey Bursa Otel'i'ne getirildi. Orada bir müddet istirahat buyurduktan sonra arabalarla İttihâd ve Terakki kulübüne gelindi. Kulüp binası bayraklarla, fenerlerle donanmış, süslenmişti. Kulübün büyük salonu ve koridorları dolmuştu. Bundan başka Köprübaşı'ndaki üç geniş ve büyük cadde lebâleb olmuştu. "Niyazi Bey'in bir yüzünü görelim..." sesleri yükseliyordu. Halkın bu arzusu, Müşârün-ileyhe haber verildi... Niyazi Bey balkondan bir nutuk vermek istedi fakat gözyaşları, heyecan mâni oldu! Nihâyet dedi ki: "Ey muhterem ahali! Fevkalâde müteheyyiç ve müteessir oldum, söyleyemiyorum. Sizin bu saf ve temiz kalplerinize zehirler saçmaya çalışan hâin eller kırılın!" Bunun üzerine müşârünileyh halkımıza vedâ ederek ve ağlayarak balkondan çekildiler." (Çoruk, 2014, s.675-676; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 28 Mart 1912).

¹⁰ Eskişehir'de 7 Şubat 1911 tarihinde yayımlanmaya başlayan ve II. Meşrutiyet döneminin önemli yerel gazetelerinden biri olan "Hakikat Anadolu Sesleri" gazetesi, 27 Temmuz 1912 tarihine kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Gazetenin imtiyaz sahibi İsmail Mestan, mesul müdürü ise Dava Vekili Takiyüddin'dir. Hakikat gazetesinin bir diğer

başmuharriri olan Hakkı Tarık Us, 27 Nisan 1912 tarihinden itibaren gazetenin tahrir ve idare müdürlüğünü üstlenmiştir (Sarı, 2020 s.139, 142).

¹¹ Mestan İsmail Bey, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kuruluş amacını *"Yeni Fırka Doğarken"* başlıklı yazısında şu şekilde ifade etmiştir: "...İttihat ve Terakki kuvvetini, her ne mukabili olursa olsun kırmak, ona her fırsattan istifade ile hücum etmek, dikkat olunursa pek aşikâr bir surette göze çarpar ki bu kâbil hücumlar, birkaç seneden beri muhtelif şekillerde, fakat daima aynı saiklerin tesiri altında tekerrür edegelmiştir. Mesela 31 Mart'ta askerleri ifal edip de mektepli zabitan ile erkan-ı cemiyet aleyhine tahrik edenler hangi kuvvetler, hangi muharrikler idiyse geçenlerde ekseriyet fırkasını aldatıp hizip teşkiline sebebiyet verenler de aynı müessirattı..." (Çoruk, 2014, s.599; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 8 Mart 1912, s. 4).

¹² Burhan Fikret *"Hak Güneştir"* adlı yazısında Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı şöyle tarif etmiştir: "...Ey Osmanlılar aldanmayınız! Bugün ittihâd ve Terakki mâder-i meşrutiyettir. Milleti felâketten kurtaracak gene odur. Hürriyeti İtlâf ise alçaklar, rezillerden başka birtakım kepazelerden teşekkül etmiş bir fırka-i muhtelitedir ki Yunanlılar, eski hafiyeler re's-i kârda bulunur, ikinci safı teşkil edenler, tekaüt, kadro hârici, mürtekeb ve mürteşilerdir. Üçüncü derecesi, meyhânelerde, kahvehânelerde adam dolandırmak ve türlü rezâleti ile hükümetin nazar-ı dikkatini celb ettikleri nâmûsuzlardır..." (Çoruk, 2014, s.690; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 8 Mart 1912).

¹³ Hakikat gazetesinde Sadık imzasıyla yayımlanan yazıda, Uşak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı tesis edenlere yönelik şu ifadeler kullanılmıştı: "...Tesis ettiğiniz fırkaya dahil olanların bir kısm-ı mühimmi, kelimenin olanca kuvvet-i manasıyla fena adamlardır. Hele taşralarda fırkanız namına kulüp küşâd edenlerin birçoklarının mahiyet-i rezîlesini izahtan kalem haya eder. Birisi devr-i sabıkta şeddadlara rahmet okutacak mezalim ve seyyiât irtikap ederek ba'de'l-inkılâb tart olunmuştu... Diğer üçü de, müptela oldukları illet-i mekruha ile beraber rakkaslığı sanat ittihaz edinmiş takımdandırırlar... Birisi de hayvan hırsızlığını itiyat edinerek kirâren hapse girmiş ve ömrünün kısm-ı küllisini hapishanelerde geçirmiş ve birisi de devr-i sabıkta yedinde, bir mendil derununda rüşvet olarak verilmişini şanlı mecidiyelerle tutulmuş ve birisi de ba'de'l-inkılâb memuriyette irtikâb-ı seyyiât ile taht-ı muhakemeye alınmış ve el-yevm muhakemesi der-dest bulunmuştur..." (Çoruk, 2014, s.641; Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, 12 Kanun-ı Sani 1912).

¹⁴ Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 1912 seçimlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskıları karşısında yenilgiye uğramıştı. Ancak, bu mağlubiyetin siyasi intikamını Mütareke döneminde, Damat Ferit Paşa hükümeti zamanında almayı başardı. Bu dönemde, Fırka, İttihat ve Terakki'nin liderlerini yargılamış, onların gücünü zayıflatmış ve işi idamlara kadar götürmüştü (Bilgin, 2015, s.38).

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA. DH. SYS. 83/2-3-44; 83/2/6-2; 83/2-6/1; 83/2-3-18/1; 83/2-3-17; 83/2-3-53/1; 83/2-3-9/6; 83/2- 3-17; 83/2-3-49; 83/2-3-56; 83/2-3-51; 83/2-3-4/3; 83/1-2-20/3. BOA. DH.H. 29/1-32.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi: TBMMA SM-388-M-2; TBMMA SM-123-M-2; TBMMA SM121-M-2, TBMMA SM-387-M-2.

Süreli Yayınlar

Anadolu, S.2; 7 Mart 1912.

Çığır, S.3, 9 Şubat 1327.

Hak, S. 3.15 Nisan 1912.

Hakikat Anadolu Sesleri Gazetesi, S. 3,12 Kanun-ı Sani 1911; S.1, 20 Kanun-ı evvel 1912; S. 3, 28 Şubat 1912; S. 1, 5 Mart 1912; S. 3 5 Mart 1912; S. 4, 8 Mart 1912; S. 1, 13 Mart 1912; S. 4, 18 Mart 1912; S. 3, 20 Mart 1912; S.2, 27 Mart 1912; S. 2, 28 Mart 1912; S. 1-2, 28 Mart 1912; S. 3, 29 Mart 1912; S. 3, 29 Mart 1912; S. 3, 29 Mart 1912; S.1, 3 Nisan 1912; S. 4, 3 Nisan 1912; S.1, 5 Nisan 1912; S. 2,8 Nisani 1912; S. 2-3, 8 Nisan 1912; S. 3,10 Nisan 1912; S. 3,17 Nisan 1912; S. 3, 12 Kanun-ı Sani 1912.

Hedef, S. 3,18 Mart 1912; S.3, 25 Mart 1912.

Hikmet, S.1, 9 Ağustos 1912.

İkdam, 28 Şubat 1912; 29 Şubat 1912; S.3, 10 Mart 1912.

İkhtiham, S. 4, 29 Şubat 1912; S. 3, 19 Mart 1912; S.3, 26 Mart 1912; S.3, 31 Mart 1912; S.4, 2 Nisan 1912; S. 4, 3 Nisan 1912; S. 3, 5 Nisan 1912.

Maşrık-ı İrfan, S. 3, 25 Mart 1912.

Meslek, S. 2, 19 Kanun-ı evvel 1911.

Meslek, S. 2, 5 Kanun-ı Sani 1912.

Mukavemet, S.4, 20 Şubat 1912.

Nimet Gazetesi, S.3, 4 Nisan 1912.

Sabah, S.3, 5 Mart 1912.

Tanin Gazetesi, S. 3, 23 Kanun-ı Evvel 1911; S. 2-3, 4 Kanun-ı Sani 1912; S. 5, 1 Mart 1912; S. 4, 5 Mart 1912; S. 1, 12 Mart 1912, S. 3, 26 Mart 1912; S. 2, 29 Mart 1912.

Teminat, S. 3, 10 Şubat 1912; S.4, S.3, 22 Şubat 1912, 23 Şubat 1912; S. 1, 7 Mart 1912; S. 2, 11 Mart 1912; S. 3, 19 Mart 1912; S. 3, 26 Mart, 1912.

Tercüman-ı Hakikat, S.2-3, 28 Mart 1912; S. 2, 30 Mart 1912.

Teşkilat, S. 3. 3 Şubat 1912.

Yeni İkdam, S.4, 20 Kanun-ı evvel, 1911; S. 3, 11 Şubat 1912; S. 3, 12 Şubat 1912; S. 3, 14 Şubat 1912.

Telif Eserler

Ahmad, F. (1971). İttihat ve Terakki 1908-1914 (Jön Türkler), Sander Yayınları.

Bayur, Y.H. (1991). Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt: II, Kısım: I, TTK Basımevi, Ankara.

Bilgin, T. (2022). “Kastamonu Sancağında 1919 Seçimleri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:74, Kütahya. ss. 330-341.

Bilgin, T. (2015). Milli Mücadele Döneminde Bilecik, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik.

Birinci, A. (1998). “Hürriyet ve İhtilâf Fırkası”, DİA, C. 18. ss. 507-511.

Birinci, A. (2020). Hürriyet ve İtilâf Fırkası: II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye karşı çıkanlar, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Börekçi, M. Ç. (1999). Haz., Ahmet Şerif Anadolu'da Tanin, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Çavdar, T. (2004). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara.

Çoruk, A. Ş. (2013). Eskişehir'de Bir Dönemin Aynası Hakikat Gazetesi (1911-1912) Çevrim Yazı, (Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı), Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Demir, F. (2007). Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri 1908-1914, İmge Kitabevi, Ankara.

- Demiryürek, H. (2018). "Kütahya Sancağında 1919 Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri", Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:3, Eylül 2018, ss. 519-544.
- Demiryürek, H. (2015). Ertuğrul Sancağı (1900-1918), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik.
- Elöve, M. E. (1953). İkinci Meşrutiyet Devrinin Siyasi Hayatına Bakış, Çankaya Matbaası, Ankara.
- Gelmez, A. (1995). Türk Siyasi Hayatında 1912 Meclis-i Mebusân Seçimleri, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarih Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Güneş, İ. (1992). 1912 Seçimleri ve Eskişehir'de Meydana Gelen Olaylar, Belleten Dergisi, Cilt: 56, Sayı 216, TTK, Ankara, ss. 459-482.
- Kazım, H. (Y.Y.) Veli Bayrağı yahut Eskişehir'in 10 Mart Hadise-i İrticaiyesi.
- Kuran, A. B. (1956). Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele, Baha Matbaası, İstanbul.
- Lewis B. (1993). Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, Ankara.
- Mayak, F. (2019). "Babanzade İsmail Hakkı Bey'in Gözünden Osmanlı Devleti'nin İç ve Dış Politikası (1908-1913)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Sancaktar, F. M. (2009). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Yalçın Örneği (1908-1925), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Sarı, S. (2020). "1912 Seçimlerinde Eskişehir'de İttihatçı Bir Gazete: Hakikat Anadolu Sesleri" Takvim-i Vekayi, Cilt:8, Sayı:2, ss. 132-157.
- Sencer, M. (1971). Türkiye'de Siyasal partilerin sosyal Temelleri, Geçiş Yayınları, İstanbul.
- Tökin, F. H. (1965). Türkiye'de Siyasî Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965, Elif Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T.Z. (1989). Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki, Cilt:3, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Yalman, A. H. (1970). Yakın Tarihte Gördüklerim (1918-1922), Yenilik Basımevi, İstanbul.
- Yazıcı, S. (2019). "Osmanlı Modernleşmesi", Şimşek A. (Ed.), Modern Türkiye, Apegem Yayınları, Ankara. ss. 34-54.
- Yücel, M, Serhan, (2006). Türkiye'nin Siyasal Partileri (1589-2006), Alfa Yayınları, İstanbul.

Extended Abstract

Before the 1912 general elections, the country's administration was struggling with both internal and external events. As a matter of fact, while the Tripolitania war with the Italians was continuing on the one hand, the country was on the brink of war with the Balkan States on the other. In addition, rebellions against the state broke out in Albania, Yemen and Syria. Within the country, the Committee of Union and Progress was making a great effort to maintain political sovereignty. After the March 31st incident, martial law was declared in the country. The state was heavily indebted; exiles, imprisonment, uprisings and martial law had reached a stage reminiscent of the reign of Abdülhamid II. Moreover, the nationalist policies of the Committee of Union and Progress in the economic and social spheres provoked the reaction of the local and foreign commercial bourgeoisie and widened the spectrum of the opposition against the organization. As a result of all these developments, the opposition to the Committee of Union and Progress began to gather supporters and organize itself. By 1911, the dissolution of the Unionist ranks accelerated. As a matter of fact, a group called "Hizbi Cedid" was formed under the leadership of Miralay Sadık and Abdülaziz Mecdi Bey. On November 21, 1911, this group founded the Hürriyet ve İtilaf Fırkası (Freedom and Entente Party) and appeared on the political scene against the Committee of Union and Progress.

The Hürriyet ve İtilaf Fırkası, which had just been established, gave its first political test against the Unionists in the Istanbul by-elections on December 11, 1911. Tahir Hayrettin Bey, the candidate of the Freedom and Unionist Party, won the election against Memduh Bey, the candidate of the Committee of Union and Progress. Considering that the dominant power of the period was the Unionists, this election was a great victory for the Freedom and Progress Party.

On the other hand, the victory of the Freedom and Unionist Party in the Istanbul by-elections alarmed the Unionists. If the Unionists were organized throughout the country, the Unionists might face the risk of failing in future general elections and losing the majority in the parliament to the opposition. Against this danger, the Unionists wanted to amend Article 35 of the Constitution in order to dissolve the Majlis-i Mebusan, whose term had not yet expired, and lead the country to early elections. This amendment, which was prepared to take the power to dissolve the Assembly away from the parliament and give it to the Sultan, was submitted to the parliament. However, the proposal was not accepted because the parliament did not have a 2/3 majority. Sait Halim Pasha's government considered this obstruction by the opposition as a lack of confidence in the government and resigned. Then, despite all the opposition, with the opinion of the Majlis-i Âyan, the Majlisi Mebusan was dissolved on the condition of convening within three months with the will-i seniyye issued on 5 Kânun-i Sani 1327 (January 18, 1912). Thus, the 1912 election went down in history as the first early general election in Ottoman history. The elections of 1912, whose impartiality and legitimacy were disputed, were remembered as the first early elections in the history of Turkish democracy and the first elections held under the 'administration of emergency rule'. These elections also went down in history as the 'Elections with a Stick'.

On the eve of the 1912 elections, the issue of the amendment of Article 35, which occupied the Ottoman political agenda, caused debates in Kütahya as well.

As a matter of fact, while one of the groups in Kütahya supported the amendment of Article 35 in line with the views of the Committee of Union and Progress, another group opposed the constitutional amendment by following the line of the Freedom and Union

Party. This intellectual divergence in Kütahya was also reflected in the news in the newspapers. As a matter of fact, in a letter sent from Kütahya to Tanin newspaper and signed by different segments of the city, the obstructive attitude of the Hürriyet and Entente Party towards the amendment of Article 35 was openly criticized. In response to this criticism, an article stating the opinion of the Hürriyet and Entente Party on the Article 35 issue was also published in the Meslek Newspaper. In this article, written on behalf of the people of Kütahya, it was stated that the Committee of Union and Progress had confused the rights of national sovereignty and the sultanate and that this situation constituted a deep contradiction, and it was emphasized that the blow to national sovereignty was prevented thanks to the people of the country who had the wisdom.

Following the dissolution of the Parliament on January 18, 1912, the elections of 1912 were held in an intense atmosphere in the Sanjak of Kütahya, as in the rest of the country.

The main reason for this was, of course, the organized emergence of a rival faction against the Committee of Union and Progress. In order to gain the support of the already existing opposition in Kütahya, the Hürriyet ve İtilaf Fırkası quickly began organizational activities in Kütahya and appointed Aloğlu Ahmet Hamdi Efendi, one of the former district governors and a former member of the Bursa Committee of Union and Progress. He also received the support of important notables of the city such as the Germiyanzades.

Despite the organizational activities of the Freedom and Union Party in Kütahya, the Committee of Union and Progress invited some of its members to Kütahya and organized conferences in mosques, clubhouses and schools. In this context, Ubeydullah (Hatipoğlu) Bey and Naci Bey, two of the strong orators of the Committee of Union and Progress, were invited. On the other hand, it is also observed that the Committee of Union and Progress and the Freedom and Union Party took certain measures to restrict the political propaganda space of the Freedom and Union Party in Kütahya.

The first phase of the 1912 elections in Kütahya, the Muntehib-i Sâni elections, took place at the end of March. According to the information provided by Tanin and Hakikat newspapers, the Unionists won more than half of the Muntehib-i Sânis in the center of Kütahya. On the other hand, according to the newspaper İktiham, which was the news source of the Unionists, 85% of the Muntehib-i Sânis were won by candidates belonging to the Hürriyet and Unionist Party. Although the differences in the results between the newspapers make it difficult to make a clear assessment of the elections here, in both cases, it is possible to say that the Hürriyet ve İtilaf Fırkası was more successful in the first elections in Kütahya than in other electoral districts.

The 1912 Mebus Elections in Kütahya were completed in the second week of April, and as in the rest of the country, all of the winners were Union and Progress Party candidates. Accordingly, Abdullah Azmi Bey, Ahmed Cemal Bey, Göbezlezzade Sadık Efendi, one of the merchants of Uşak, and Eskişehir Gendarmerie Commander Nail Bey were elected as MPs from Kütahya.

On the other hand, the 1912 elections in Eskişehir, a province of Kütahya, took place in a more dynamic environment compared to 1908. In addition to the opposition against the Committee of Union and Progress, the support provided to the opposition by the Zeytunzade family, one of the powerful families of the city, was an important factor in this. The first elections in Eskişehir were held on Sunday, March 17, 1912. However, with the start of these elections, the complaints of the Freedom and Unionist Party began to be heard. During the elections, pro-Union newspapers reported on the corruption in Eskişehir and the complaints arising from it. During the parliamentary elections in Eskişehir, some members of the Hürriyet and Entente Party tried to create chaos by inciting Sunnism and

Alevism conflict by taking advantage of the sectarian differences of the people in the region. For example, Sheikh Şükrü Efendi, the postmaster of Seyyid Battalgazi, received forty crates of rifles from the government and they were distributed to Alevi villages by him to kill Sunnis. Of course, the aim of this was to incite the villagers against the Unionists and turn the elections in their favor. As a result of these provocations, some people in the region became ready to revolt against the Union and Progress Party and thus the government. As a matter of fact, many incidents took place in Seyidgazi, Özdenk, Tandır, Taşköprü, Kırka, Kızılınler, Bardakçı and their villages on Saturday, March 10. These incidents around Eskişehir went down in history as the March 10 İrtica incident.

Taking into account the warnings from the region, the government took some drastic measures to prevent a second March 31st Incident. Accordingly, regular soldiers from Eskişehir and Istanbul were sent to the villages where the incidents took place and the suspects were arrested one by one. Firstly, Derici Hacı Veli, the branch leader of the Freedom and Union Party (Hürriyet ve İtilaf Fırkası), his brother-in-law Abdülgani, Karakatip Mehmed from Seyidgaz, Fakih Süleyman and Tatar Abdurrahman Efendiler were detained. The suspects were first sent to the district prison and then to Eskişehir. Then, upon the request of District Governor Zekai Bey, they were referred to the Divan-ı Harb-i Örfi and then sent to Istanbul in the company of Captain Sabri Bey. Hacı Veli Efendi, the head of the Eskişehir Hürriyet ve İtilaf Fırkası Branch, denied all the accusations made and considered them “invention and slander”. He argued that the events were caused by the Unionists and that this fact was known by the public, but that the facts were covered up with false news published in the newspapers.

The first elections, which were marred by incidents and complaints, were completed at 10 p.m. on Monday in the central district of Eskişehir. According to the results of the elections, the Union and Progress Party candidates were able to get 14 müntehib-i sânis, while the Freedom and Progress Party was able to get 4 müntehib-i sânis. In the entire province, 44 of the 61 müntehib-i Sânis were won by the Union and Progress Party candidates. The municipal elections in Eskişehir were held on April 12, 1912 and the candidates of the Union and Progress Party, Abdullah Azmi Bey and Cemal Bey received 47 votes, Nail Bey received 45 votes and Sadık Bey received 42 votes.

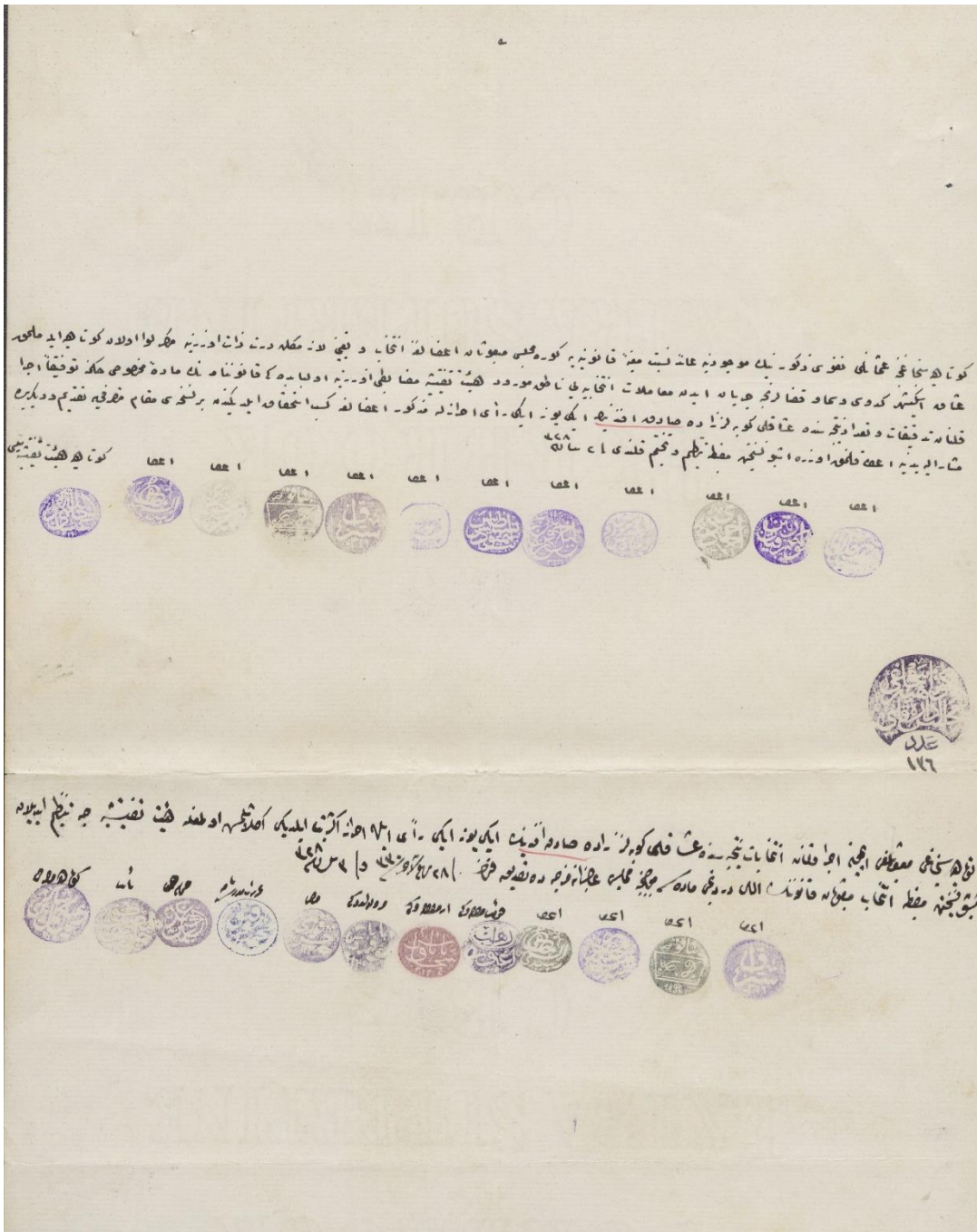
Another accident in Kütahya, Uşak, also saw the influence of the opposition in the elections. In fact, the opening of the Hürriyet ve İtilaf Fırkası branch took place in December 1911, about two months before Kütahya and Eskişehir. Halil Bey was appointed as the chairman of the branch. Among the prominent notables in Uşak who supported the opposition party were Çalıkzade Mustafa Lütfi, Alaybeyizade Nuri Bey, Acemzade Nafiz and former mayor Kösezade Ahmed Bey. The elections in Uşak, like those in Kütahya and Eskişehir, took place in an atmosphere of mutual accusations and bickering. In such an environment, the first elections in Uşak were completed in the last week of March. When the results of the elections here are analyzed in general, out of a total of 46 müntehib-i sânis, 42 were won by candidates from the Committee of Union and Progress and 2 by candidates from the Freedom and Progress Party. Thus, the Committee of Union and Progress achieved a great success in the first elections in Uşak and gained a significant advantage in the elections for MPs. As a matter of fact, Göbelezade Sadık Efendi, the candidate of the Committee of Union and Progress, received all of these votes in the parliamentary elections and was elected as Kütahya MP.

As a result, the 1912 elections did not take place per democratic and constitutional principles in the Sandjak of Kütahya, as they did throughout the country. The Committee of Union and Progress (İttihat ve Terakki Cemiyeti) sought ways to win the elections by using

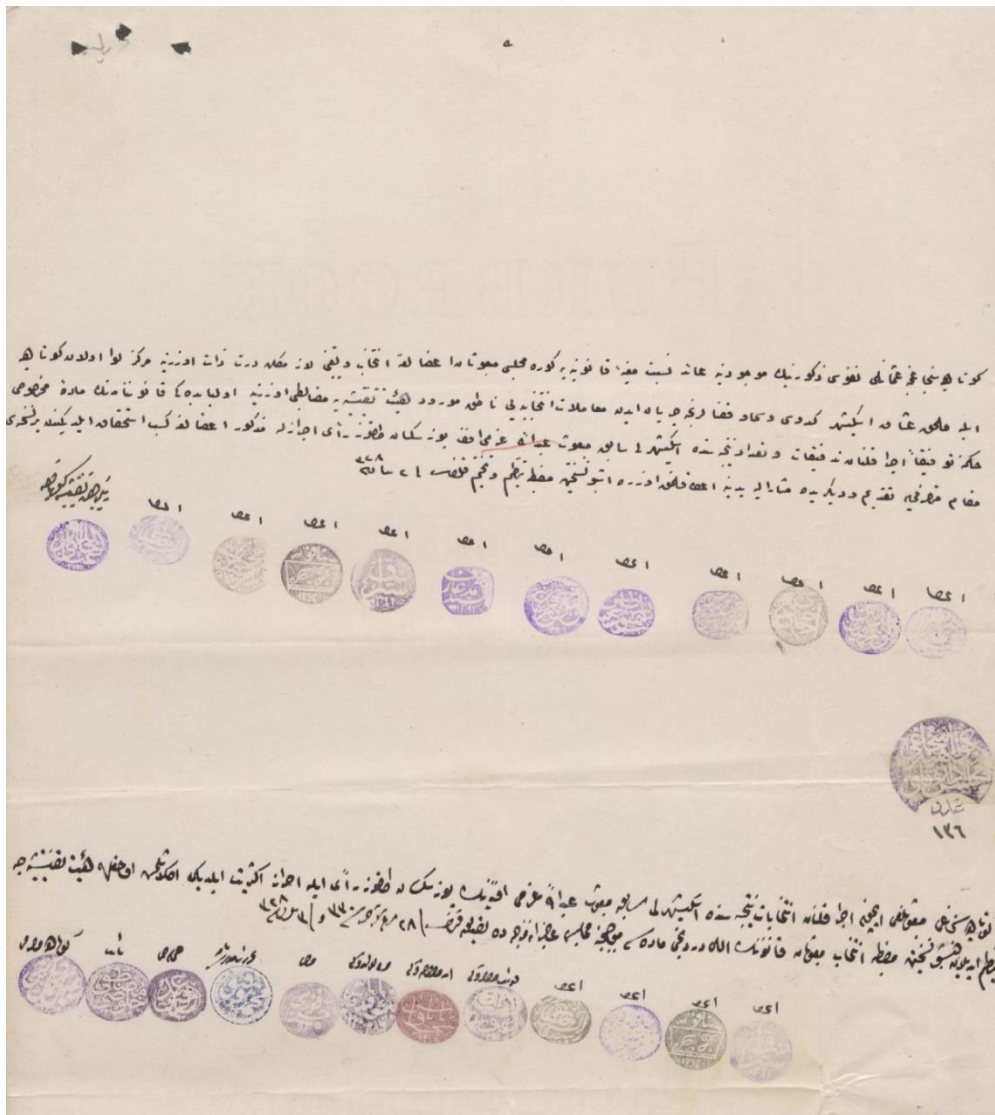
all the means of political power in the Sandjak of Kütahya, as it did throughout the country. For this reason, the elections of 1912, referred to as the 'election with a stick', made themselves felt in the Sandjak of Kütahya through the repressive methods of the Committee of Union and Progress. On the other hand, the propaganda activities carried out by the Freedom and Union Party in order to achieve their goals were no different from those of the Committee of Union and Progress. As a matter of fact, the members of the Hurriyet ve Entente also engaged in propaganda activities aimed at discrediting the Unionists in the eyes of the public. For this purpose, the Hurriyet and Entente Party especially utilized the religious and spiritual sensitivities of the people and turned them into election propaganda, which had a wide resonance among the people. This situation made the election process even more tense.

As a result, many incidents took place in Kütahya Sanjak, Uşak and Eskişehir Provinces during the 1912 elections, and the government and the Committee of Union and Progress considered these incidents as reactionary uprisings. As a matter of fact, the government intervened in the events with the concern and reflex that the March 31st themselves would be repeated, and did not hesitate to resort to force when necessary to suppress the events, which it saw as elements threatening the constitutional system. Therefore, in the elections of 1912, in which more than one political party participated, the Committee of Union and Progress and the Freedom and Union Party failed to show the expected democratic maturity in Kütahya Sanjak, and political rivalries prevented the elections from being conducted healthily. The negative campaigns of the parties against each other and their pressure on the voters made the results of the elections questionable.

EK -1: 1912 Meclis-i Mebusan Seçimlerinde Göbelezzade Sadık Bey'in Seçim Mazbatası (TBMMA- SM-388-2)

EK -3: 1912 Meclis-i Mebusan Seçimlerinde Abdullah Azmi Bey'in Seçim Mazbatası (TBMMA -SM-121-2)

EK -4: 1912 Meclis-i Mebusan Seçimlerinde Nail Bey'in Seçim Mazbatası (TBMM -SM-387-2)

